

bulletin 2

ab ÚNOR 2011

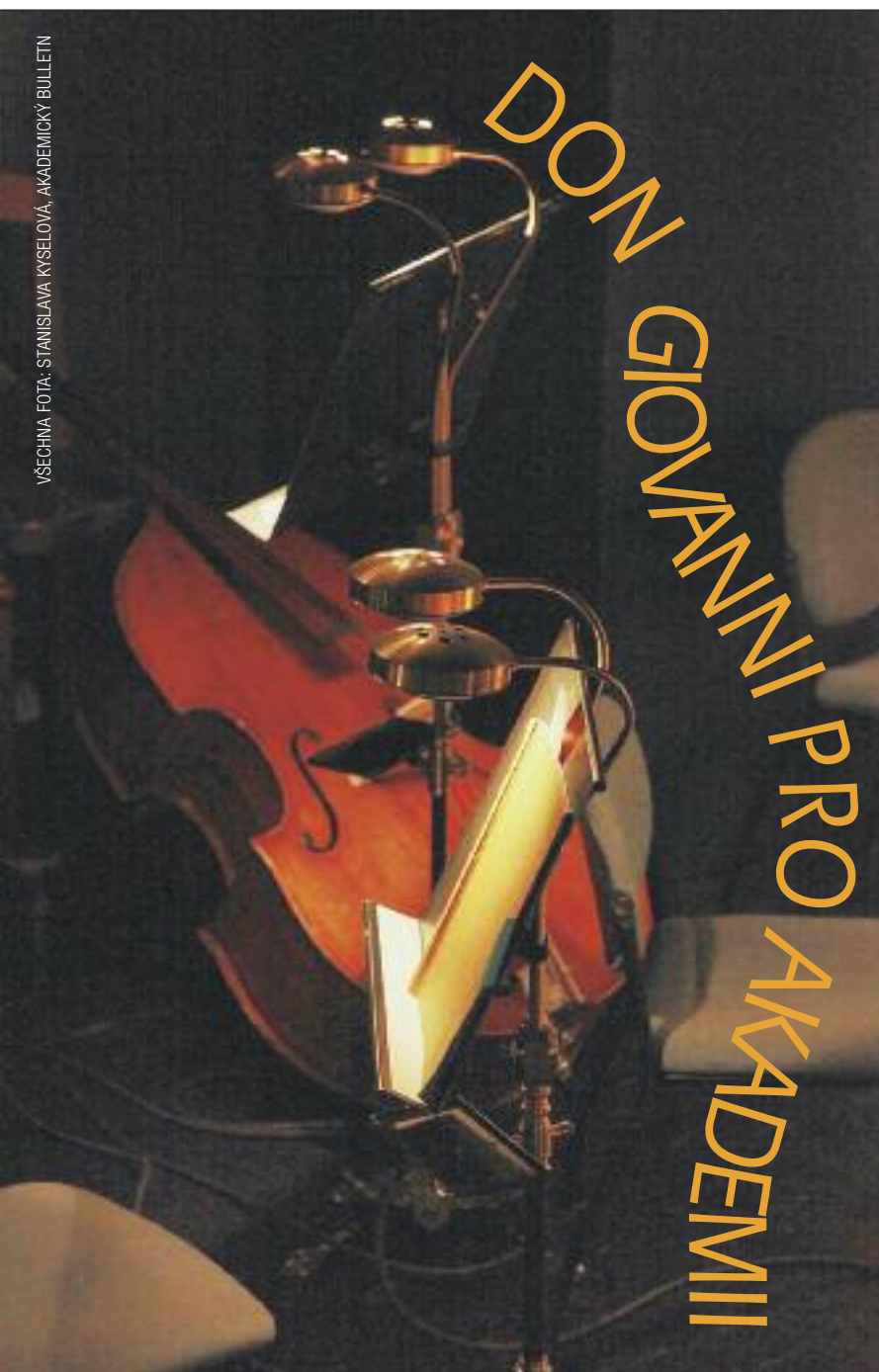
akademický

OBĚ FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, ARCHIV AKADEMICKÝ BULLETIN

*V mezilidských
kontaktech možná
v budoucnu
sehrají znovu
důležitou roli
divadla.
U příležitosti
představení
Don Giovanni
pro Akademii
ve Stavovském
divadle se setkali
vědci, umělci,
politici a další
hosté.*

DON GIOVANNI PRO AKADEMII

Spolupráce Akademie věd ČR a Národního divadla v posledním lednovém (i ledovém) dnu t. r. navázala na tradici propojení věd a umění operním představením slavného Mozartova díla *Don Giovanni* ve Stavovském divadle. V hledišti pražské scény, která byla svědkem Mozartova triumfu před 224 lety, přivítali předseda Akademie věd Jiří Drahoš a ředitel Národního divadla Ondřej Černý nejen představitelé naší vědecké obce včetně kolegů a přátel ze Slovenské akademie věd, ale také zástupce politické sféry, vysokých škol, církví, velvyslance i sponzorské partnery, bez jejichž pomoci by se takové představení nemohlo uskutečnit.

V úvodním projevu Jiří Drahoš uvedl: „...vzdělanost, věda a kultura, státnost i náboženství byly v evropské historii vždy neodmyslitelně propojeny. Je proto žádoucí, aby tato polyfonie hlasů souzněla v maximální možné míře i v současné době. Pomyslná lehkost stejného naladění je dnes paradoxně komplikována našimi takřka neomezenými komunikačními možnostmi: během několika vteřin můžeme mluvit s lidmi na celém světě, uvidět a uslyšet je, seznámit se s jejich názory. Zároveň sledujeme stále hlubší a vážnější nedostatky v komunikaci jak mezi lidmi, tak i institucemi, tedy zhoršení schopnosti vzájemně si naslouchat a skutečně si porozumět. Zde vidím jeden ze zásadních problémů naší doby a zároveň oblast, které jsme všichni hodně dlužni.“

HaM

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Obálka	
Don Giovanni pro Akademii	2
Nové knihy	3
Obsah, úvodník	1
Téma měsíce	
Jak se hodnotí informatika v Nizozemí	2
Zahraniční styky	
Dnes se rozhoduje o stavu po roce 2013	6
Česko-rakouská meziakademická spolupráce	8
Věda a výzkum	
Centrum excelence v Telči	10
K čemu retrovíry?	13
Obhajoby DSc.	
Vrozená imunita a imunodeficiency	14
24. zasedání Akademické rady AV ČR	15
Představujeme projekty	
Projekt OVERMODE	16
Popularizace	
Chemické pozdravení kolem světa	18
Ocenění	
Ocenění českého chemického inženýrství	20
Čestná medaile Vojtěcha Náprstka	21
Tribuna	
Ke kořenům Akademie	22
Portréty z Archivu	
Jan Rypka	25
Z Bruselu	
Priority maďarského předsednictví a agenda evropského výzkumu	26
Kultura a společnost	
Věda v Čechách po 20 letech	28
Karel Jaromír Erben jako slovanský mytolog	30
Resumé	32

Vážený čtenáři,

rozehřívát mrazivý leden i únor pomáhá akademickým ústavům *Hodnocení výzkumné činnosti pracovišť AV ČR za léta 2005–2009*, jak zní oficiální název. Od 10. ledna 2010, kdy začínalo prezenční hodnocení brněnských analytických chemiků, do chvíle, kdy vzniká tento úvodník, bylo zhodnoceno 30 pracovišť napříč všemi vědními sekcemi. V tomto měsíci – tedy v únoru – hodnocení končí, aby posléze zasedly k práci hodnotitelské komise, jejichž výsledky budou prezentovány na jarním Akademickém sněmu.

O odlehčení lednových starostí se postaralo představení Dona Giovannioho ve Stavovském divadle (viz fotoreportáž). Novodobou tradici propojení vědy s ostatními odvětvími kultury a vzdělanosti, o níž se Akademie snažila už od začátku 90. let v době předsedování prof. Otto Wichterleho, kdy pro ni koncertovala Česká filharmonie i komorní tělesa a pořádaly se komponované pořady s vážnou hudbou, jež moderoval Martin Steiner, rozšířil letos nově předseda Akademie prof. Jiří Drahoš o spolupráci s církví. Hned první únorový den se totiž setkal s arcibiskupem Dominikem Dukou a nabídl mu všestrannou vědeckou součinnost. Vedle hlavy církve se předseda AV ČR sešel následující den i s hlavou státu, prezidentem České republiky Václavem Klausem, k němuž byl pozván na přátelskou návštěvu.

Pozvánku na operní představení přijali také slovenští hosté. Můžeme se jen dohadovat, zda už věděli, že o dva dny později jejich vláda schválí přesun mnoha milionů eur z vědy a školství na opravu dálnic (viz <http://abicko.avcr.cz>).

Podtrhneme jen, že to vše se odehrává v roce 120. výročí České akademie věd a umění. Ačkoli se zatím toto výročí nikde nijak viditelně nepřipomíná, v Nakladatelství Academia právě vychází kniha *Bohemia docta*, která vývoj Akademie věd společně s bohatou historií dalších českých mimouniverzitních vědeckých společností a institucí dokumentuje.

V redakci pro vás chystáme výstavu *Z fotoarchivu Akademického bulletinu 2008–2010*, která v březnu připomene nejen 21. výročí časopisu, jeho vývoj, ale také instituci, v níž a pro níž vznikl.

MARINA HUŽVÁROVÁ

AKADEMICKÝ BULLETIN

Vydává: Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 110 00 Praha 1, Národní 3
ISSN 1210-9525, registrační číslo MK ČR E 8392

Šéfredaktorka: Mgr. Marina Hužvárová (HaM), tel.: 221 403 531, fax: 221 403 356, e-mail: huzvarova@ssc.cas.cz

Redakce: Ing. Gabriela Adámková (srd), tel.: 221 403 247, e-mail: adamkova@ssc.cas.cz; Mgr. Luděk Svoboda (lsd), tel.: 221 403 375, e-mail: svobodaludek@ssc.cas.cz; fotografie Mgr. Stanislava Kyselová (skys), tel.: 221 403 332, e-mail: kyselova@ssc.cas.cz; tajemnice redakce Bc. Markéta Pavlíková (MaP), tel.: 221 403 513, e-mail: pavlikova@ssc.cas.cz
Překlad resumé: Luděk Svoboda, John Novotney; jazyková korektura: Irena Vítková, tel.: 221 403 289, e-mail: vitkova@ssc.cas.cz

Redakční rada: předseda – PhDr. Jiří Beneš; členové – RNDr. Antonín Fejfar, CSc., Ing. Pavol Ilnát, PhDr. Antonín Kostlán, CSc., prof. RNDr. Ing. Michal V. Marek, DrSc., doc. RNDr. Karel Oliva, Ph.D., Ing. Karel Pacner, doc. RNDr. Eva Zažimalová, CSc.

Grafická úprava: Zuzana Grubnerová. Tisk: Serifa, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5, e-mail: serifa@volny.cz

Příspěvky přijímáme e-mailem na adresu abicko@ssc.cas.cz. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky krátiť. Za odborný obsah příspěvku ručí autor.

Adresa redakce: Praha 1, Národní 3, 4. patro – Viola; <http://abicko.avcr.cz>. AB 2/2011 vychází 18. února 2011.

JAK SE HODNOTÍ INFORMATIKA V NIZOZEMÍ

Hodnocení vědy v Nizozemí je zčásti stejné a zčásti rozdílné od připravovaného hodnocení ústavů Akademie věd ČR. Kritéria se samozřejmě dost překrývají, úplně stejná však nejsou. Také cíle, postupy a závěry hodnocení jsou poněkud jiné než naše. Rozdíl je způsoben i tím, že se hodnotí, a tudíž porovnávají, vědecké týmy ze stejné vědní oblasti pracující ve stejném prostředí, které je ale jiné než prostředí ústavů Akademie. Jak takové hodnocení probíhá a jaké jsou jeho závěry, ukážeme na příkladu informatických kateder a výzkumných týmů devíti nizozemských univerzit za léta 2002–2008.

S nadcházejícím termínem ukončení externí evaluace ústavů Akademie věd se v současné době alespoň ve vedení ústavů stále častěji uvažuje, jak asi bude závěr hodnocení vypadat a jaké budou jeho důsledky. Odpovědi na tyto otázky samozřejmě neznám, ale mohu posloužit zkušenostmi z podobné evaluace kateder informatiky významných univerzit, která se uskutečnila letos v Nizozemí. Dostal se mi totiž do rukou materiál *Assessment of Research Quality – Computer Science 2002–2008*. V kontextu současného očekávání výsledků „našeho“ hodnocení je to zajímavé čtení, které – i když jej nelze srovnávat – přece jenom poskytuje jistý úhel pohledu, z něhož bude (také) možné na naše hodnocení pohlížet.

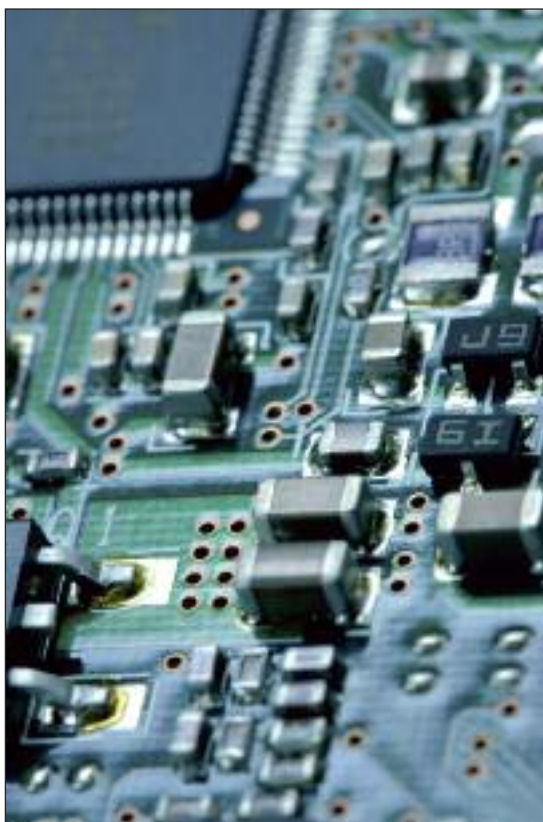
Výzkumné týmy

Dříve, než popíšu základní principy hodnocení, se stručně zmíním o organizaci výzkumu na nizozemských katedrách informatiky, jak jsem ji pochopil z diskusí s holandskými kolegy-informatiky.

V kontextu hodnocení je to důležité, neboť počítá právě s takovou organizací. Pokud jde výhradně o výzkumně-pedagogické pracovníky, věnují se výzkumu různou měrou. Ryze pedagogičtí pracovníci (lecturers) se jím buď prakticky nezabývají, nebo pouze sporadicky. Činí tak z různých důvodů – přednášení je plně uspokojuje, nejsou tak dobří, aby se stali profesory vedoucími výzkumný tým, nechtějí se do takového týmu zařadit a pracovat pod vedením někoho jiného aj. Jejich hlavní pracovní náplní jsou tudíž přednášky a cvičení. Opačným extrémem jsou úspěšní výzkumní pracovníci, zpravidla profesori, „hvězdy“ oboru minimálně v evropském měřítku. Daří se jim získávat granty s prostředky na mzdy určenými pouze pro doktorandy, nikoli však pro ostatní členy týmu, včetně financí na provozování vědeckých aktivit pro všechny členy – návštěvy konferencí, cestovné atd. V čele je profesor, ale v týmu může působit i několik dalších profesorů či docentů, postdoktorandů. Hlavně v něm musejí pracovat doktorandi, což se zvláště hodnotí, jak uvidíme dále. Důležité je, že doktorandy může mít ve skupině pouze profesor. Jednotliví členové týmu se na výzkumu podílejí různě. S rostoucí kapacitou zapojení do výzkumu klesá povinnost členů týmů vyučovat, takže vedoucí grantů mají minimální pedagogické úvazky, ale o to více se věnují výchově doktorandů. Navíc za každého „ukončeného“ doktoranda tým obdrží jednorázovou finanční prémii (v současné době činí cca 60 000 eur, což ovšem není příliš – suma stačí na roční plat jednoho postdoktoranda).

Systém má nádhernou vlastnost: po jistém čase se každý zaměstnanec dobrovolně a svobodně, řekl bych skoro „spontánně“, ustálí v jakési rovnovážné poloze, v níž je nejvíce prospěšný pro katedru jako celek. Profiluje se buď jako pedagogický pracovník, anebo výzkumník. Systém nikomu nebrání, aby se zapojil do výzkumu, ale takový člověk musí být

pro výzkum přínosem – buď tím, že se začlení do již realizovaných projektů, nebo takové získá. Systém je také motivační – chceš-li navštěvovat konference, zapoj se do výzkumu. Úspěšné týmy, které vychovávají postdoktoranda, mohou navíc (zpravidla jiného) postdoktoranda zaměstnat alespoň na přechodnou dobu, než ten získá stálé místo na katedře (což se však podaří zřídka).

Na každé katedře informatiky se nachází dva až deset výše zmíněných týmů v závislosti na její velikosti. Hodnocení kateder se odvíjí od hodnocení týmů.

Cíle hodnocení a složení hodnotící komise

V Nizozemí se pro hodnocení používá tzv. *Standardní hodnotící protokol pro veřejné výzkumné instituce* (viz <http://www.qanu.nl/comasy/uploaded-files/sep2003-2009.pdf>). Protokol vypracovala Královská nizozemská akademie věd a umění (KNAW), Nizozemská organizace pro vědecký výzkum (NWO) a Asociace holandských univerzit (VSNU). Veškerý výzkum financovaný ze státních prostředků se v Nizozemí hodnotí jednou za šest let. Hodnocení plní tři cíle: zlepšení kvality výzkumu pomocí procesu hodnocení, jež je v souladu s mezinárodními standardy kvality a relevance; zlepšení kvality řízení výzkumu; posílení zodpovědnosti nadřízených orgánů, grantových agentur, vlády a celé společnosti.

Pro výběr vhodných expertů do hodnotící komise určila Komora pro informatiku VSNU šest výzkumných okruhů: algoritmy a teorie; softwarové inženýrství; sítě, operační systémy, distribuované systémy a výpočetní věda; informační systémy a databáze; grafika, vizualizace a zpracování obrazu; interakce člověk-počítač, umělá inteligence a reprezentace znalostí.

S ohledem na okruhy vybrala komora šest mezinárodních expertů a jednoho předsedu komise. Mezi členy komise nebyl ani jeden zástupce domácích institucí. Členové pocházeli z následujících univerzit: Oxford University, Politecnica di Milano, MIT, University of Toronto, University of Stuttgart, University of Liverpool, EPFL. K závěrečné zprávě komise je přiložen odborný životopis jejích členů.

Postup hodnocení

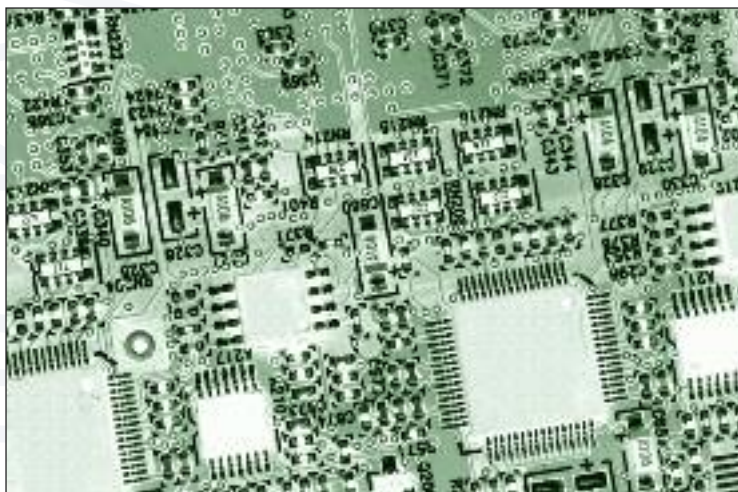
Všechna rozhodnutí přijala celá komise konsenzem, i když zápisem hodnocení individuálních týmů a kateder byli pověřeni její jednotliví členové. Komise obdržela od každé skupiny její vlastní sebehodnocení společně s pěti výtisky klíčových publikací a sebehodnocení katedry jako celku. Navíc si vyžádala životopisy vedoucích týmů.

Po diskusi v komisi a konzultaci s katedrami bylo bez ohledu na názory kateder rozhodnuto, že vhodnější než návštěvy jednotlivých pracovišť by bylo uskutečnit schůzky na jednom místě. Důvodem byla produktivita práce komise a také neutrální prostředí. Odstranila se tak nutnost přesunů na jednotlivé univerzity a během dne zbylo více času na prezentaci pracovišť a týmů a diskuse. Každé katedře byl věnován jeden den. V úvodní prezentaci se představilo pracoviště a následně i jeho výzkumné týmy. Poté se konal oběd s doktorandy a postdoktorandy a den završila prvotní zpětnovazební diskuse.

Hodnocení

Standardní hodnotící protokol předpokládá pět stupňů hodnocení: excelentní (5), velmi dobrý (4), dobrý (3), uspokojivý (2) a neuspokojivý (1). Komise se rozhodla používat i mezistupně, např. „mezi excelentním a velmi dobrým“ (4, 5).

Každý tým posuzovala komise z hlediska čtyř charakteristik definovaných ve standardním protokolu: kvalita, produktivita, relevance, vitalita a proveditelnost (feasibility); každá se „známkuje“ zvlášť. Dále se katedrám uděluje známka za další dvě cha-

rakteristiky – celkové hodnocení a vedení. Celkové hodnocení zahrnuje pokrytí disciplíny a kvalitu, produktivitu, relevanci a vitalitu a proveditelnost katedrálního výzkumu. Hodnocení vedení v sobě zahrnuje kvalitu managementu včetně existence strategického plánu a jeho předpokládané efektivity a schopnost efektivně jednat s nadřízenou univerzitní administrativou.

Hodnocení výzkumných týmů

Podle výše zmíněných kritérií komise hodnotila 59 výzkumných týmů devíti holandských univerzit. Nejvyšší hodnocení obdrželo pouze šest týmů. Obecně se známky pohybovaly v rozpětí od 2,5 do 5. Pouze jedna univerzita (Nijmegen) dosáhla nejvyššího ocenění – známku 5 za celkové hodnocení katedry a známku 5 za hodnocení vedení.

Typické hodnocení týmu obsahuje věty jako „[...] mezinárodní reputace a viditelnost týmu je omezená [...] tým by se měl snažit identifikovat svůj výzkumný program jasněji a klást si ambicióznější publikační cíle [...] větší koncentrace a agresivnější program by měl napomoci poněkud slabému externímu financování [...]“, anebo z jiného, kvalitnějšího týmu (pozn. – hodnocení obsahovalo samé pětky): „[...] tým vykonává vysoce kvalitní, koherentní výzkum bohatý na aplikace [...] sleduje slibné budoucí směry [...] kmenoví zaměstnanci s podílem žen jsou talentovaní, produktivní a mezinárodně uznávaní [...] počet doktorandů a postdoktorandů je vysoký [...] tým se silnou vizí a s nakročením k úspěchu, i když ten bude záležet na tom, jestli se katedře podaří udržet kmenové členy týmu, protože jejich reputace roste [...]“. Poměrně časté je doporučení pro vedení katedry včas myslet na náhradu profesorů v předpenzijním věku (v Nizozemí

je to 63 let, bez možnosti odkladu) např. promocií docentů a poskytnutím nového místa pro kmenového člena týmu. Zajímavá jsou i konstatování, že tým „trpí setrvačností“ – všichni jeho postdoktorandi jsou ze stejného (domácího) pracoviště, čímž se nedostává čerstvých idejí. Za rozumný počet doktorandů v týmu se považují tři doktorandi na profesora, pokud jich je méně, takové doporučení nechybí.

Závěry hodnocení

Sumární závěry hodnocení jsou shrnuty asi na sedmi stranách. Týkají se celkového stavu disciplíny, struktury kateder a výzkumných týmů, pokrytí různých oblastí výzkumu, přijímání nových pracovníků, výchovy doktorandů a postdoktorandů a evaluačních metrik.

Závěry konstatují, že informatika v Nizozemí žije naplno. Na každé katedře našla komise silné důkazy excelence a v mnoha případech také zřetelné zlepšení během evaluační periody. Nizozemí patří mezi čelné země v oblasti výzkumu v informatice a v některých oblastech dokonce k absolutní špičce.

Na úrovni profesorů existují, vedle renomovaných seniorů, také excelentní mladší pracovníci, kteří jsou připraveni pokračovat v díle započatém profesory. Vykrytalizovaly zde původní výzkumné školy s pozitivním efektem na graduální výchovu. Kvalita publikací stoupá, což posiluje dopad výzkumu. Práce několika profesorů patří mezi nejvíce citované publikace v oboru. Stoupá podíl externího financování, často jako důsledek zvýšené spolupráce s průmyslem.

Na druhé straně byla komise nemile překvapena, že informatika jako vědní disciplína je v Nizozemí ohrožena. Škrty v rozpočtu univerzit se realizovaly plošně bez ohledu na strategický význam disciplín. Informatika utrpěla ztrátu vzhledem k nedávnému poklesu zájmu studentů o tento obor. Komise měla velký problém pochopit nesoulad mezi tvrzením děkanů, že jejich univerzity nahlíží na informatiku jako na důležitou disciplínu, a krácením výdajů skoro na každé katedře. Vzhledem ke svému významu nejen sama o sobě, ale i v kontextu dalších věd bude informatika centrální vědní disciplínou pro několik dalších dekád. Žádná univerzita nemůže být kvalitní bez dobré informatiky. Škrty v rozpočtu pouze na základě krátkodobé fluktuace zájmu studentů, bez uvážení dlouhodobého strategického významu informatiky, vážně poškozují tento vědní obor. I přes pokles zájmu studentů pokračují všechny významné světové univerzity v rozvoji kateder informatiky, i když pochopitelně menším tempem než doposud. Žádná je nezmenšuje. Budou-li holandské univerzity pokračovat v započatém

trendu, dostanou se do vážných kompetitivních nevýhod.

Komise shledává jako nepřijatelný stav, kdy vedení kateder zaujme obrannou pozici. Často se spokojí se stagnací, anebo se dokonce podvolí krácení rozpočtu. Nadto ještě některé katedry mění svá jména a s cílem přilákat více studentů, a tudíž získat vyšší státní podporu, se skrývají pod různými nevhodnými názvy. Některé katedry informatiky se dokonce rozpustily do několika konjunkturně pojmenovaných institutů (např. Institut softwarových technologií a mediamatiky). Ještě horší je, že v naději na přilákání studentů vedou tyto hrátky s terminologií ke krátkozrakým rozhodnutím ohledně dlouhodobého směřování výzkumu a k odklonu od centrálních problémů disciplíny směrem k aplikovanějšímu oblastem s přechodným vlivem. Katedra informatiky je katedrou informatiky a má se tak jmenovat.

Komise doporučila, aby se nedostatky zmíněné v uvedených výtkách odstranily. Dále se zabývala reprezentací jednotlivých výzkumných oblastí informatiky a konstatovala, že pokrytí těchto oblastí na celonárodní úrovni je vysoce nerovnoměrné a zdůrazňuje módní směry. Přehnaný tlak na aplikace má za následek úpadek základního výzkumu, což může v budoucnosti vést k nekvalitnímu aplikovanému výzkumu.

Zajímavé jsou i návrhy komise k použití evaluačních metrik. Vedle zjevných doporučení, aby se každá bibliometrická analýza používala velmi obezřetně a v kontextu ostatních prvků vědecké práce, musí korpus prací použitých pro analýzu respektovat specifika informatiky. Komise v tomto směru vydala dvě doporučení:

- Konference by měly být brány v potaz na stejné úrovni jako časopisy. Existují kvalitní i méně kvalitní konference, stejně jako dobrá a méně dobrá periodika, avšak v mnoha oblastech informatiky jsou konference alespoň tak prestižní a selektivní jako časopisy.
- *Google Scholar* – ačkoli není bez chyb – skýtá daleko lepší korpus pro informatiku než *ISI Web of Science*, jenž konference nereprezentuje adekvátně a pod hlavičkou informatiky vykazuje i publikace, které tam nepatří. Hodnocení informatiků založené na současné podobě *ISI WOS* je přinejlepším bezcenné a přinejhorším matoucí.

Nerespektování těchto doporučení bude mít pro informatiku katastrofické důsledky, protože informatičtí budou motivováni, aby publikovali v časopisech nebo na konferencích, které mají vysoký impact v *ISI*, ale přitom je žádný jejich kolega nesleduje anebo je nebere vážně. Je ironií, že pokus měřit

takovým způsobem impact povede k tomu, že články budou publikovány v prostředí, jehož impact na informatiku je minimální.

Závěr

Mezinárodní hodnotící tým nezpochybnitelných kvalit bez domácích expertů, existence všeobecně respektované standardní hodnotící procedury a hodnocení většího počtu institucí pracujících ve stejných podmínkách a zabývajících se stejnou vědní oblastí jsou předpokladem velké vážnosti, kterou v Nizozemí závěry hodnotící komise požívají. Z diskusí s holandskými kolegy vím, že berou závěry hodnocení velmi vážně a vedení kateder se jimi řídí. Stejně tak berou doporučení komise vážně i orgány, které řídí evaluaci a mají závažné slovo ve financování a řízení vědy v Nizozemí. Pomineme-li tento vliv, jenž se týká financování vědy jako celku, je pro mě na celém hodnocení informatiky nejpřekvapivější asi fakt, že hodnocení jednotlivých kateder nemá absolutně žádný dopad na jejich financování z roviny univerzit. Samozřejmě, hodnocení může mít vliv na „vnitřní“ financování skupin v rámci katedry. Zda, do jaké míry a jak kvalitně budou vědci v jednotlivých týmech „dělat vědu“, záleží pouze a jedině na nich. Hodnocení jejich výkonu, zejména jeho slovní část, může napomoci při zlepšování kvality výzkumu v týmu. Hodnocení kateder k tomu může také přispět, ale nemůže zhoršit financování kateder. Aby vědci a katedry netápali, jak se budou hodnotit jejich týmy v budoucnu, existuje již teď Standardní evaluační protokol na léta 2009–2015 (viz <http://www.qanu.nl/comasy/uploadedfiles/SEP20091052.pdf>). ■

JIŘÍ WIEDERMANN,
Ústav informatiky AV ČR, v. v. i.

DNES SE ROZHODUJE O STAVU PO ROCE 2013

V minulém čísle Akademického bulletinu jsme se pokusili s předsedou Rady pro zahraniční styky AV ČR prof. Janem Paloušem nahlédnout za obzor České republiky a podívat se, jak se zachází s vědou jinde. I tentokrát se budeme pohybovat v širším prostoru a průvodcem nám bude předseda Rady pro podporu účasti AV ČR na evropské integraci Vladimír Nekvasil.

Vladimír Nekvasil má vedle svého bádání v oblasti fyziky pevných látek bohaté zkušenosti s „úřadováním vědy“. Od roku 1997 je s výjimkou čtyř let členem Akademické rady, v letech 2001–2005 byl místopředsedou AV ČR. V současnosti odpovídá v Akademické radě za oblast evropské integrace, kterou ovšem měl možnost sledovat již během svého osmiletého členství v tolik diskutované Radě pro výzkum, vývoj a inovace.

Naším cílem je představit aktivity AV ČR v zahraničí. Členství České republiky v Evropské unii předcházelo náročný proces, který vedení Akademie pozorně sledovalo a podpořilo také první kroky spojené s využíváním evropských fondů v rámci programu PHARE. (Možná jsme již pozapomněli: P a H na začátku akronymu odhalují původní zacílení programu pro „Poland“ a „Hungary“.) Vy nyní již dva roky předsedáte Radě pro podporu účasti AV ČR na evropské integraci (REI). Jak vnímáte vývoj v této oblasti?

Vstup do Evropské unie umožnil České republice zapojit se do tzv. rámcových programů jako plnohodnotný člen, současně se ale vynořila řada kompetenčních otázek – s některými se potýkáme do dneška. Jedna z nich byla celkem triviální – je EU cizina jako každá jiná, nebo ne? Patří tedy agenda EU pod Ministerstvo zahraničních věcí, nebo pod jednotlivá ministerstva (později do hry vstoupil i Úřad vlády)? Je-li např. MŠMT zodpovědné za výzkum a vývoj, má příslušnou evropskou agendu řešit prostřednictvím Ministerstva zahraničních věcí, nebo může s EU jednat přímo? Má se Evropskou unií a jejími programy podpory VaV, včetně jejich kofinancování z národních zdrojů, zabývat MŠMT, nebo Rada pro výzkum a vývoj, která sestavuje návrh národního rozpočtu pro tuto oblast?

Jako tehdejší zpravodaj RVVI pro rozpočet jsem navrhoval, abychom přípravu národního rozpočtu na výzkum a vývoj co nejlépe (z pohledu ČR) harmonizovali s unijním rozpočtem. Bohužel se to dodnes úplně nepodařilo. Je to jedna z mediálně méně viditelných, leč významných příčin (vedle např. aplikace tzv. „kafe-

mlejnku“ či realizace některých programů aplikovaného výzkumu) klesající efektivnosti využití národních zdrojů, kterou v oblasti VaV pozorujeme již několik let.

Věda je u nás po léta řízena povětšinou bezkonceptně. Nedávné pokusy o koncepční kroky v tzv. Reformě systému výzkumu, vývoje a inovací v ČR alespoň prozatím skončily mezinárodní ostudou. Není pak divu, že nejsme schopni formulovat „českou pozici“ na úrovni EU. To se vedle rámcových programů týká také současné i budoucí kohezní politiky a strukturálních fondů EU, jež představují obrovský zdroj peněz s nemalou částkou vydělenou na oblast výzkumu, inovací a vzdělání. Pro představu, MŠMT je v současnosti řídicím orgánem dvou velkých operačních programů Výzkum a vývoj pro inovace a Vzdělání pro konkurenceschopnost, každý z nich disponuje částkou přesahující 50 miliard korun. Program obdobného rozsahu v oblasti inovací řídí Ministerstvo průmyslu a obchodu.

Česká pracoviště se aktivně podílejí na právě probíhajícím 7. rámcovém programu, zapojují se v OP VaVpl a OP VK. V tuto chvíli už se ale rodí strategie na další léta...

Ano, náš zrak se upírá především na období po r. 2013. Do konce letošního roku se v hlavních rysech rozhodne o promítnutí základních dokumentů EU, jako je strategie *Evropa 2020*, iniciativy *Unie inovací* či 5. kohezní zpráva, do přípravy 8. rámcového programu a nových strukturálních fondů. Vážná jednání ovšem již byla zahájena, není proto přehnané říci, že o stavu po roce 2013 se rozhoduje v těchto dnech!

Zarmucující je, že Česko od samotného vstupu do EU proslulo svou pasivitou při přípravě a formulování komunitární politiky. Obávám se, že nejen v oblasti, kterou teď probíráme.

Proč tomu tak je a jak můžeme připustit takovou strategickou chybu?

Velkou chybou bylo, že na jednání do Bruselu jezdili (a obávám se, že stále často jezdí) lidé, kteří dostatečně neovládají problematiku, jazyk, nejsou nijak koordin-

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

váni a v konečném důsledku ani schopni formulovat české zájmy. Jednáním jen velmi zřídka předchází vážná domácí diskuse. O to hlasitěji si po uzavření často mnohaletých diskusí dokážeme na Brusel stěžovat, aniž bychom si přiznali, že vinna je především naše pasivita.

Vinu má zejména nekompetentní fungování státní správy. V řadě zemí, jmenujme třeba Itálii, se také často mění vlády, ale profesionální jádro státní správy zůstává a svou agendu bezpečně zvládá. V Česku jsme zatím nevybudovali nadstranickou profesionální státní správu, o kterou by se každá nová vláda mohla opřít. Osobní zkušenost mě navíc vede k obavám, že se u nás situace ani v současnosti nijak významně nelepší, i když jakési ostrůvky pozitivní deviace lze nalézt. Mezi ty patří ustavení Výboru pro ERA (VERA) na MŠMT. Jedním z jeho nejdůležitějších úkolů je připravit stanovisko ČR k budoucímu rámcovému programu. VERA podle mého názoru optimálně propojuje odborníky a kompetentní pracovníky veřejné správy, připravuje stanoviska, která jsou následně veřejně diskutována. Další desítky odborníků působí v pracovních skupinách VERA. Je tedy snad přeci jen naděje, že ČR se z přitakávače, případně stěžovatele, začne proměňovat v respektovaného, konstruktivně vystupujícího partnera.

Méně zřetelný je zdroj české pozice k podpoře výzkumu a vývoje v rámci kohezní politiky na léta 2014–2020. Ze strukturálních fondů jde v současnosti na podporu výzkumu, vývoje a inovací více peněz než z rámcového programu. Soudě dle výroků komisařky Máire Geoghegan-Quinn tomu tak bude i po roce 2013; již teď je ale třeba usilovat o podstatně větší synergii mezi rámcovými programy a strukturálními fondy, což není úplně jednoduché. Nebude jednoduché překonat vnitřní rozpor: usilovat současně o excelenci (rámcové programy) i soudržnost (strukturální fondy). Se strukturálními fondy vědci neumí ani zdaleka tak dobře zacházet jako s rámcovými programy, kde nadto daleko méně hrozí špatné využití nebo dokonce zneužití dotací. Situaci komplikuje i skutečnost, že ve

strukturálních fondech je hodně „měkkých“ peněz, které přitahují lidi, jimž je jinak výzkum lhostejný.

Nesměle připomínám, že využití těchto evropských zdrojů by mělo být v souladu s naší národní politikou (tedy: pokud existuje a je dobře promyšlena). Jinak by se mohlo snadno stát, že obrovské peníze z evropských zdrojů budou sice utraceny, doufejme v souladu s obecnými pravidly, nikoli však v souladu s národním zájmem.

Evropská komise doporučuje, aby se pro oblast výzkumu, vývoje, vzdělání a inovací co nejlépe využívaly strukturální fondy. V době, kdy spolu hovoříme, se formuje česká pozice – budeme si v této situaci vědět rady?

Garantem přípravy české pozice je Ministerstvo pro místní rozvoj, absence explicitní podpory VVI v jeho současných dokumentech je podle mne odrazem prozatím nedostatečné spolupráce s MŠMT, RVVI a dalšími partnery. Podle mého hlubokého přesvědčení by navzdory určitým problémům s již zmíněným OP VaVpl měla ČR i pro další finanční období připravit průřezový program. Ten by se od OP VaVpl svým konkrétním zaměřením dosti lišil, měl by mj. zahrnovat i Prahu. Akademie samozřejmě není nečinná, v diskusích na nejrůznějších úrovních hledáme a snad i nalzáme chápající partnery.

Předseda AV ČR na Akademickém sněmu veřejně nabídl expertní komise odborníků z Akademie věd. Bude o naše experty zájem třeba v této souvislosti?

Pan předseda nahlas vyslovil, co při různých příležitostech stále opakujeme. Tato část sněmovního projevu podle mne znamenala: dělá nám to starost a nechceme jen pasivně přihlížet. Snad i přičiněním představitelů Akademie zahájilo MŠMT v této věci jednání s MMR. Jen přímým jednáním na patřičné úrovni lze něco prosadit. Bohužel, RVVI se stále tváří, že se jí tyto diskuse netýkají.

Jakou úlohu v tomto procesu zastává předseda Rady pro evropskou integraci?

Mým primárním úkolem a odpovědností v rámci Akademické rady je zajištění co nejlepších podmínek pro zapojení vědeckých týmů z pracovišť AV do aktivit v rámci evropského výzkumného prostoru. Platformami (jak ošklivé módní slovo) pro tvorbu těchto podmínek jsou nejrůznější formální i neformální pracovní grémia při MŠMT, MMR, Úřadu vlády aj. Jde především o vytváření odborné pozice k současným i budoucím strukturálním fondům a rámcovým programům, formují se zde i další společná stanoviska, ať již v rámci V4, nových členských zemí EU aj. V rámci Akademie se snažíme celoevropské záležitosti podrobně diskutovat s představiteli obdobných institucí, Akademií věd V4,

***Vladimír Nekvasil
zodpovídá
za koordinaci
konceptu
zahraniční
spolupráce
Akademie věd ČR
včetně evropské
integrace
a součinnosti
se státními
orgány,
jako jsou
Rada pro výzkum,
vývoj a inovace
či Ministerstvo
školsství, mládeže
a tělovýchovy.***

ústavů MPG apod. Agenda je poměrně rozsáhlá, a to i když se omezíme jen na nejdůležitější dokumenty a politiky EU. Vždy přesahuje do národní politiky, což také sledujeme. V Radě pro evropskou integraci zase dají zkušené lidi z ústavů včetně řešitelů evropských projektů; poradní role této Rady je nezastupitelná.

Odejít od aktivního výzkumu do vysoké funkce s obrovskou agendou znamená volbu. Vždy vás vidím příjemně naladěného – baví vás „úřednická“ agenda?

Než jsem přijal svou kandidaturu do nové Akademické rady, zvažoval jsem, zda se naplno nevrátit k bádání ve Fyzikálním ústavu. Zvláště když v té době končilo mé členství v RVVI. V Akademické radě jsem dostal šanci využít své zkušenosti v zajímavé a pro Akademii důležité agendě. To nakonec rozhodlo. Jen podotýkám, že od výzkumu jsem nikdy zcela neodešel; jsem přesvědčen, že pokračování ve vlastní badatelské činnosti je nezbytnou podmínkou pro dobrou práci v AR či RVVI. Pokud se mi ve spolupráci s malým, ale výkonným týmem v Odboru pro mezinárodní spolupráci, Radou pro evropskou integraci a dalšími díly podaří, pak bychom mohli české vědě napomoci nejen k nemalým finančním prostředkům z evropských zdrojů, ale i k jejich efektivnímu použití – což je snad ještě obtížnější.

Nejen zapojení Česka do EU, ale hlavně finance jsou skloňovány všemi pády. Jste optimista?

Hovoříme-li stále o zapojení České republiky obecně a Akademie věd konkrétně do evropské integrace v oblasti výzkumu a vývoje, pak jistě ano. Myslím si dokonce, že cesta k úspěchu není až tak trnitá. Především je ovšem třeba, aby se vedle MŠMT a MPO začala o tuto oblast konečně aktivně zajímat RVVI. Její pasivita je zarážející a znepokojující a může neblaze dopadnout na celou českou vědu. To platí i o jejím budoucím financování včetně udržitelnosti nově budovaných laboratoří. ČR bude i v letech 2014–2020 významným příjemcem dotací ze strukturálních fondů. Jsem přesvědčen, že při vhodném nasměrování budoucích operačních programů by bylo možné nejeden z palčivých fiskálních problémů naší vědy v tomto sedmiletém období vyřešit pomocí zlomku z celkové alokace ze strukturálních fondů určené ČR.

Dodejme, že původní rozhovor s Vladimírem Nekvasilem dalece překračoval jeho výsledný rozsah. K jedné důležité otázce, již je „udržitelnost“, se však určitě v některém z příštích čísel Akademického bulletinu vrátíme.

MARINA HUŽVÁROVÁ

ČESKO-RAKOUSKÁ MEZIAKADEMICKÁ SPOLUPRÁCE

Přestože vědecký výzkum v Rakousku není zdaleka omezen jen na akademickou oblast, českou a rakouskou vědu spojuje dlouholetá spolupráce Akademie věd ČR s Rakouskou akademií věd (Österreichische Akademie der Wissenschaften). ÖAW je jako mnoho velkých evropských akademií učenou společností, zároveň ale také vedoucí neuniverzitní vědeckou institucí Rakouska, která se orientuje na základní výzkum. Byla založena císařským patentem ze dne 14. května 1847 jako „Císařská akademie věd ve Vídni“ a spolkový zákon z roku 1921 jí zajistil právní základy i v době první republiky.

Přijímáním nových badatelských směrů v průběhu 20. století se Rakouská akademie významně zasloužila o rozvoj vědy v zemi. Od poloviny 60. let začíná spolu se vznikem výzkumných ústavů téměř ve všech spolkových zemích a také prostřednictvím spolupráce s mezinárodními organizacemi stoupat její význam jako vedoucí neuniverzitní vědecké instituce v Rakousku.

ÖAW sestává ze dvou vědních oblastí – matematicko-přírodovědné a filosoficko-historické – a tvoří struk-

tu 65 výzkumných pracovišť. Jejimi stálými členy, členy-korespondenty a čestnými členy jsou každoročně voleni badatelé z Rakouska i ze zahraničí a v současné době jich má celkem 600. V čele Akademie stojí prezidium složené ze čtyř volených stálých členů.

Hlavním posláním ÖAW je všestranná podpora vědy, zejména základního výzkumu. Svě poslání plní jakožto společenství vysoce kvalifikovaných vědeckých pracovníků, kteří působí na špičkově vybavených pra-

covištích, a jako instituce s vlastní vědní koncepcí a bohatě dotovanými výzkumnými programy. Některé akademické ústavy realizují i aplikovaný výzkum, vytvářejí odborné expertizy, předkládají vědecká stanoviska a spolupracují na mezinárodních výzkumných projektech. Vynikající vědecké výsledky oceňuje Akademie prestižními cenami (celkem 25) a stipendii; jmenujme alespoň Cenu Ignaze L. Liebena v oblasti přírodních věd, Hannes Androsch Prize či stipendium Moritze Csáky v oblasti humanitních věd.

ÖAW spolupracuje s univerzitami – jako příklad slouží nejnovější společné programy v oblasti kosmického výzkumu, ekonomie, demografie, iránistiky či projekty ochrany životního prostředí.

Rakouská akademie věd řídí mnoho národních i mezinárodních výzkumných programů, její ústavy úzce spolupracují s významnými mezinárodními institucemi, účastní se výzkumných programů Evropské unie. Bilaterální dohody uzavřené se 47 partnerskými institucemi ve 43 zemích světa (mimo jiné i s AV ČR) umožňují vědecké výměny a reciproční studijní a výzkumné pobyty.

Díky svému nezávislému po-stavení je schopna rychle reagovat na měnící se okolnosti. Během krátké doby může vytvářet nová výzkumná pracoviště. Pokud se však kvalita práce ústavu ukáže v dalším období nedostačující, může jej zrušit, což bylo v minulých letech častým jevem. Zvláštní povinnost spatřuje v plnění úkolů, které jsou základem pro další práci v daném oboru, a proto vyžadují dlouhodobé plánování. V humanitních oborech se k takovým úkolům počítají mimo jiné lexikografické práce, budování národního jazykového korpusu, kritické edice a vědecká ověřování, v přírodovědných oborech je to např. výzkum biodiverzity.

ÖAW jako první vědecká instituce v Rakousku zahájila ve „střednědobém výzkumném programu“ hodnotitelský proces a spolu s ním zavedla mechanismus zabezpečení kvality a permanentní strukturální reformy, který tvoří základy pro pokračování, novou orientaci nebo ukončení příslušné výzkumné práce, respektive pro její dalekosáhlé strukturální reformy. Takto zavedené výzkumné plánování má sloužit programové orientaci ÖAW a zároveň jí má zajistit vědeckou excelenci.

Vynikající vědce ze všech vědních oborů z Rakouska i ze zahraničí Rakouská akademie věd zařazuje mezi své členy, na svých pracovištích jim přiděluje vysoce kvalifikované, mezinárodně uznávané spolupracovníky a snaží se jim vytvořit optimální pracovní podmínky. Přestože se pracoviště zaměřují převážně na základní výzkum, učinila ÖAW kroky k napojení základního výzkumu na výzkum aplikovaný. Založením vědeckých společností a vlastních hospodářských podniků nastoupila jako veřejná instituce novou cestu. Dohody o spolupráci s jedním z vedoucích průmyslových podniků (podnikovým svazem Boehringer Ingelheim) v minulém roce poprvé umožnily přímou spolupráci mezi akademickým výzkumem a ekonomickou sférou.

FOTO: JIŘÍ PLECHÁTÝ; ARCHIV AKADEMICKÝ BULLETIN

Akademie provozuje od roku 1973 vlastní nakladatelství, jež uveřejňuje nejnovější vědecké výsledky. Ročně vychází 60–80 publikací. ÖAW vlastní jednu z nejdůležitějších knihoven Rakouska, která obsahuje kolem 300 000 výtisků. Pro rakouské dějiny vědy velmi důležitý vědecký archiv Akademie zahrnuje mimo jiné četné badatelské pozůstalosti. Akademické výpočetní centrum nabízí pracovištím možnosti moderních počítačových technologií a inovační řešení v oblasti zabezpečení dat a datové komunikace.

Akademie věd ČR má s Rakouskou akademií věd uzavřenu rámcovou *Dohodu o vědecké spolupráci*, která umožňuje výměny vědeckých pracovníků a výzkumné pobyty na akademických pracovištích obou stran. Spolupráce je velmi úspěšná v rozmanitém spektru oborů, převažují však kontakty v oborech humanitních věd, zejména v oblasti historie. V rámci dohody obě akademie organizují schůzky *Stálé konference rakouských a českých historiků ke společnému kulturnímu dědictví (SKÖTH)*.

Kromě tradiční spolupráce AV ČR s Rakouskou akademií věd existují možnosti spolupráce v rámci programu *AKTION Česká republika – Rakousko*. Program pro podporu bilaterální spolupráce ve vzdělávání a vědě v terciárním sektoru vznikl v roce 1992 jako společný program ministerstev školství obou zemí. *AKTION* posiluje vzájemné porozumění mezi oběma státy a podporuje rozvoj dvoustranné spolupráce ve vědě a vzdělávání ve všech vědních oborech. Podporu získávají zejména projekty menšího rozsahu, které slouží k navázání nové spolupráce i rozvoji stávající, do nichž se zapojuje vědecký dorost a jež mají vyhlídky na pokračování z jiných finančních zdrojů (programů EU apod.).

Pro české vědce se dále nabízejí možnosti vědecké práce v Rakousku v rámci stipendií některých dalších rakouských institucí, například stipendia IWM (Institut für die Wissenschaften vom Menschen) ve Vídni, stipendia pro obory humanitních a sociálních věd nadace A. W. Melona nebo výzkumné granty IAS–STS–IFZ (Institute for Advanced Studies on Science, Technology and Society, Interuniversitäres Forschungszentrum für Technik, Arbeit und Kultur) ve Štýrském Hradci (Graz). ■

JITKA TESAŘOVÁ,
Středisko společných činností AV ČR, v. v. i.

Archivní snímek z Akademického bulletinu 9/93 zachycuje předsedu AV ČR Rudolfa Zahradníka s viceprezidentem ÖAW Otto Hittmairem při podpisu Dohody o spolupráci mezi Akademií věd ČR a Rakouskou akademií věd 20. dubna 1993.

CENTRUM EXCELENCE V TELČI

VŠECHNA FOTA: ARCHIV ÚTAM AV ČR

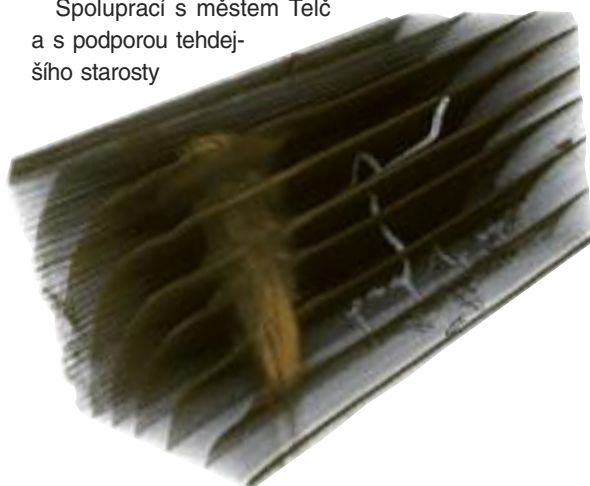
Stále více lidí touží žít v kulturním prostředí, jehož neodmyslitelnou součástí jsou památky se svou paletou hodnot. Kulturní dědictví se navíc stalo též významným ekonomickým prvkem současné společnosti a v souvislosti s rozvojem cestovního ruchu je jeho intenzivní využívání spojeno i s nebezpečím zvýšeného poškozování a trvalé ztráty jeho hmotné podstaty. Ke zmaru památek dochází také přirozeně dlouhodobým působením klimatických vlivů, přírodních katastrof a změnami okolního prostředí. Zničujících činitelů je však více a mnohé z degradačních mechanismů nejsou dosud dostatečně poznány nebo je lze jen obtížně předpovědět. Preventivní péče a zachování hmotných památek kulturního dědictví jsou proto životně závislé na výsledcích vědeckého výzkumu, který musí být většinou široce mezioborový a nemůže být pokryt jen tradičními vědeckými obory. V poslední době ve světě narůstá počet vědců, kteří svou profesi označují anglickým termínem „conservation scientist“. Nová disciplína, „conservation science“ neboli „památková věda“, si skromně, ale houževnatě získává své místo na slunci. Do této rodiny patří i nové pracoviště Ústavu teoretické a aplikované mechaniky AV ČR v Telči, budované s podporou dotace v rámci Prioritní osy 1 – Evropská centra excelence OP VaVpl.

Spojení památek a mechaniky vypadá na první pohled zvláštně. Avšak poznáme-li historii výzkumu v ÚTAM AV ČR, není to tak překvapivé. Zárodkem pracoviště byl Ústav pro zkoušení stavebních hmot a konstrukcí, který na Českém vysokém učení technickém v Praze založil v roce 1921 prof. František Klokner. Jeho jméno ústav nesl po válce až do rozdělení v roce 1953 na dvě části – Stavební ústav ČVUT v Praze a Ústav teoretické a aplikované mechaniky, který se stal součástí nově zřizované Československé akademie věd pod vedením prof. Bedřicha Hacara. Ten se v poválečném Československu výrazně podílel na obnově mnoha poškozených staveb, zejména na rekonstrukcích památek a na výstavbě nových energetických děl. V době největšího rozkvětu ústavu v něm pracovalo 170 zaměstnanců na několika pracovištích v Praze a v Brně. Profesor Hacar mimo jiné řídil technickou část restaurování a podstatného zhodnocení rozbombardovaného kláštera Emauzy v Praze, kde po ukončení stavby ústav nalezl příštěší spolu s Ústavem teorie informace ČSAV a později Ústavem československých a světových dějin ČSAV. Po převedení kláštera řádu benediktinů nemohl ústav platit nepřiměřeně vysoké nájemné a s podporou

tehdejšího prezidia ČSAV adaptoval zakoupený roze-
stavěný objekt v Praze 9 na Proseku pro výzkumné účely. V nové budově nyní sídlí spolu s Historickým ústavem AV ČR stejně jako kdysi v Emauzích.

Původní charakter výzkumu s potenciálem využití ve stavebnictví a architektuře zůstal zachován v převážné části vědeckých útvarů. Rozvíjejí se však i nové směry bádání ve smyslu současného výzkumného záměru a významných interdisciplinárních světových trendů. Mezi ně patří i výzkum kulturního dědictví. V roce 1995 proto ÚTAM vytvořil detašované pracoviště ARCHISS (Associated Research Centre for Historic Structures and Sites) v Telči – historickém městě zapsaném na Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.

Spoluprací s městem Telč
a s podporou tehdejšího starosty

Defekty historického dřeva zobrazené rentgenovou tomografií

Mgr. Václava Jehličky zesílila v ÚTAM intenzita mezinárodního výzkumu v oblasti architektonického dědictví a historických sídel. Nejprve s grantovými projekty Rady Evropy, později s granty českých ministerstev a GA ČR a nakonec s podporou projektů rámcových programů Evropské komise. Týmy ústavu do současné doby řešily nebo řeší přes dvacet mezinárodních výzkumných projektů v oblasti „památkové vědy“ – včetně projektů podporovaných NSF v programu česko-americké spolupráce – a desítku národních projektů. V roce 1999 se ÚTAM zařadil mezi tři česká centra excelence, která podporuje Evropská komise v 5. rámcovém programu (spolu s Katedrou kybernetiky ČVUT prof. Vladimíra Maříka a Ústavem experimentální medicíny AV ČR prof. Evy Sykové) jako *Centrum excelence ARCCHIP – Advanced Research Centre for Cultural Heritage Interdisciplinary Projects*.

V „památkové vědě“ to bylo jediné centrum excelence ze všech kandidátských zemí pro vstup do EU. O kvalitě památkového výzkumu svědčí, že v roce 2009 obdržel mezinárodní tým, jehož je ÚTAM-ARCCHIP členem, nejvyšší ocenění EU pro výzkum v oblasti kulturního dědictví (Grand Prize) a cenu Europa Nostra za výsledky ve výzkumu vlivů globální změny klimatu na památky a kulturní krajinu. Úspěch v soutěži o dotaci ze strukturálních fondů je tak přirozeným a smysluplným pokračováním zmíněných tradičních vědeckých aktivit, které mají samozřejmě další bohaté návaznosti na mezinárodní vzdělávací programy a činnosti v rámci mezinárodních organizací pro plánování a koordinaci výzkumu v „památkové vědě“.

Projekt *Centra excelence Telč (CET)* směřuje k vybudování a provozu excelentního výzkumného pracoviště produkujícího vědecké podklady, podporujícího zachování kulturního a přírodního dědictví a dosažení dlouhodobé životnosti historických i moderních stavebních materiálů a konstrukcí. Vybudované jedinečné experimentální zařízení bude významným přínosem ke zdokonalení výzkumné infrastruktury v České republice, využitelné jak pro získávání vynikajících výsledků základního výzkumu, tak pro výzkum aplikovaný se silným inovačním potenciálem v řadě odvětví. CET s jedinečnou experimentální infrastrukturou bude zásadním stavebním prvkem při vytváření silných

strategických partnerství mezinárodního památkového výzkumu v rámci ERA a JPI a základnou pro mezinárodní programy výchovy a vzdělávání nových vědců. Centrum dále vytváří podmínky pro rozvoj inovačních aktivit v kraji Vysočina a v přilehlých regionech přeshraniční spolupráce.

Jádrem projektu je nová infrastruktura evropského významu pro památkový výzkum. Tvoří ji čtyři experimentální moduly: *klimatický větrný tunel* ekologicky a ekonomicky optimalizované velikosti pro výzkum stavebních materiálů a technologií, vybavený v ústavu vyvinutými měřicími a simulačními nástroji; unikátní *radiografické pracoviště* pro rentgenovou velkoplošnou mikro- a nanotomografii s vysokým rozlišením a neutronovou radiografii; modul specifických sítí, databází a nástrojů pro *monitorování vlivu klimatu* a jeho změn na chování a životnost materiálů a konstrukcí včetně architektonického dědictví; *mobilní laboratoř* pro specifické úkoly ochrany kulturního dědictví v nouzových situacích. Klimatický větrný tunel je koncipován jako regionální partnerské zařízení k velké infrastruktuře klimatického tunelu *Jules Verne* v Nantes ve Francii, European Joint Research Centre Ispra a Bristol BLADE Laboratory ve smyslu cestovní mapy ESFRI z roku 2008. Radiografické laboratoře jsou projektovány ve spolupráci s Ústavem teoretické a experimentální fyziky ČVUT v Praze s velmi unikátním vybavením. Také se zapojí do sítě významných evropských infrastrukturních zařízení, zejména Fraunhoferova vývojového centra pro rentgenovou technologii EZRT ve Fürthu a 3SR laboratoře CNRS v Grenoblu. Monitorovací sítě využívají spolupráce s privátní výzkumnou institucí SVUOM, s. r. o., a data z monitorovacích stanic na celém světě.

Výzkum se uskuteční ve výzkumném programu podporujícím priority *udržitelného rozvoje* (výzkum nových, ekologicky šetrných technologií pro památkovou péči, šetrné využívání kulturního dědictví jako čistého zdroje ekonomické prosperity, ochrana prostředí v památkových objektech, technologie prodlužující životnost stavebního fondu), *materiálového výzkumu* (vědecké

Vizualizace společného areálu ÚTAM AV ČR a vysokých škol v Telči podle návrhu architekta Tomáše Šenbergera

Studium vlivu větru na znečištění fasád budovy Národního muzea v Praze v klimatickém větrném tunelu „Jules Verne“ v Nantes

reference i průmyslově chráněné výsledky pro inovace materiálu pro záchranu kulturního dědictví, nové materiály pro stavebnictví včetně nanomateriálů); *konkurenceschopného strojírenství* (přístrojové inovace v diagnostice a zkušebnictví, senzory a čidla včasné výstrahy, inovované aplikační technologie); *informační společnosti* (specializovaná data a rozvoj databází a monitorovacích sítí na památkových objektech a v územích s kulturně historickými hodnotami, expertní systémy pro sanaci a prevenci poruch a havárií); *bezpečnostního výzkumu* (dopady, zmírnění škod a prevence přírodních a civilizačních pohrom, zvyšování bezpečnosti uživatelů a návštěvníků památek, nové pasivní a aktivní systémy zvýšení odolnosti staveb proti účinkům mimořádných zatížení).

Centrum se připravuje na řešení jediného výzkumného programu: *Materiály, technologie a metody pro dlouhodobou udržitelnost hmotného kulturního dědictví*. Vědeckým koordinátorem projektu je prof. Miloš Drdáký. Program je členěn na tři pracovní balíčky, které zohledňují specifika vybudované jedinečné infrastruktury a podporují vzájemnou součinnost jednotlivých experimentálních modulů.

První balíček se zabývá modelováním chování historických i moderních materiálů a konstrukcí při synergickém působení klimatických činitelů. Zaměřuje se na výzkum problémů interakcí těles s okolním prostředím, zejména numerickým i experimentálním modelováním působení větru na stavební objekty včetně památek s uvážením vlivů dalších povětrnostních faktorů – teploty a jejich náhlých nebo cyklických změn a deště. Součástí je i dlouhodobý a udržitelný monitoring a modelování chování reálných konstrukcí vystavených dlouhodobě účinkům povětrnosti a náchylných ke kmitání a poškození vysokocyklovou únavou. Témata vědeckých projektů zahrnou i otázky aeroelastického a aerodynamického chování konstrukcí, studium pohody prostředí v sídelních útvarech a v okolí dopravních staveb. Hlavním nástrojem zkoumání těchto problémů bude klimatický větrný tunel, který umožní simulovat nejdůležitější klimatické parametry, jako je vítr,

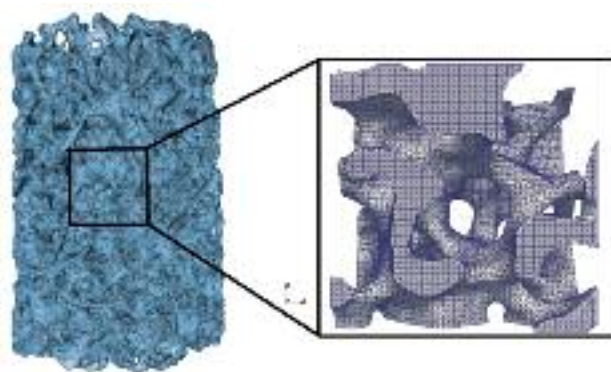
teplota, solární radiace, dešť a vlhkost, působící na budovy, historické objekty a památky.

Druhá skupina témat studuje životnosti a degradační procesy v konstrukčních materiálech a jejich povrchových úpravách pokročilými experimentálními metodami. Předmětem výzkumu je studium stárnutí a koroze materiálů a jejich povrchových ochran využívající jak novou infrastrukturu centra, tak dlouhodobý monitoring a modelování chování materiálů v reálných klimatických podmínkách. Významným problémem je studium životnosti historických materiálů, monitorování chování materiálů a konstrukcí včetně sledování poruch na památkách. Badatelé využijí inovovanou ústavní databázi stavebních vad a poruch. Tato skupina témat se bude zabývat i vývojem nových experimentálních metod včetně návrhu nových nebo inovovaných metodik, přístrojů a zařízení a pro řešení jeho výzkumných úloh se budou hlavně využívat nové infrastrukturní moduly „radiografie a mikrotomografie“ a speciální klimatické a analytické laboratoře.

Poslední balíček zahrnuje výzkum konzervačních materiálů, technologií a metod pro dosažení dlouhodobé udržitelnosti památek. Výzkum se zaměří i na řešení problémů udržitelnosti historických sídel a integrace památek do urbanizovaného prostředí. Dále je to výzkum dopadů přírodních katastrof na stavební fond se zvláštním zřetelem k udržitelnosti kulturního dědictví a výzkum postupů a technologií ke zmírnění škod způsobených tímto nebezpečím. Mezi přírodní nebezpečí (zejména zemětřesení, povodně a sesuvy půdy) jsou zahrnovány i účinky povětrnostních faktorů. V rámci této oblasti se vědci budou zabývat také vývojem metodiky optimalizace záchranných zásahů na památkách při nouzových situacích za použití mobilních diagnostických laboratoří.

Projekt CET je nejmenším z podporovaných Evropských center excelence. Schválený objem dotace z OP VaVpI dosahuje výše 238,3 mil. korun; počet zaměstnanců se v jednotlivých letech pohybuje kolem 40 pře-počtených úvazků. Většinu mají tvořit mladí vědečtí pracovníci z ČR i ze zahraničí. Právě malý rozměr centra považují navrhovatelé projektu za jeho výhodu pro dlouhodobou udržitelnost i přiměřený rozvoj. ■

MILOŠ DRDÁKÝ,
Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR, v. v. i.

Model struktury kosti vytvořený podle dat z rentgenové mikrotomografie

K ČEMU RETROVIRY?

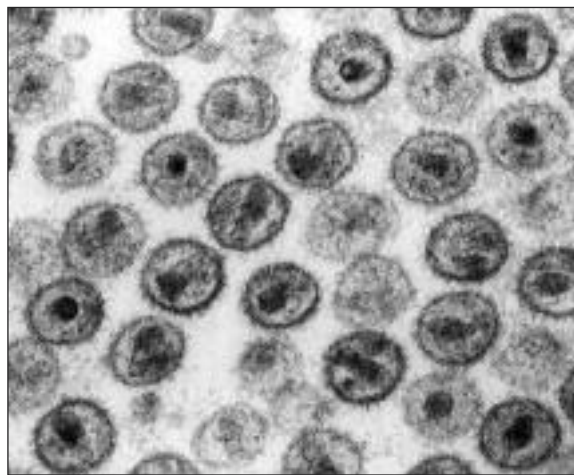

FOTO: CDC/EDWIN P. EWING JR.

Čtenář nadpisu si řekne: zase nějaké cizí slovo, ale co je za ním? Pojem retro se však užívá i u nás. Před návštěvou valtického zámku jsem si všiml anglického nápisu na obchodě s módou: today is now, tomorrow is coming, day after tomorrow is retro. I když i retroviry představují oblast, která se opakovaně vrací, má v tomto případě výraz retro jiný význam. Označuje totiž jejich jedinečnou vlastnost spočívající ve schopnosti zpětně přepisovat genové vzkazy, tj. informační RNA na genovou DNA.

Za to odpovídá jeden zvláštní enzym přítomný v retrovirové částici. Jeho zásluhou z virové RNA vzniká provirová DNA, která je vložena do genetické výbavy buňky jako nový gen. Tento proces vytváří novou situaci jak z hlediska viru, tak i buňky. Začneme nejdřív tím, co znamená reverzní přenos informace z RNA na DNA pro poznání našeho genomu. Genom každého z nás obsahuje okolo šesti miliard písmen (nukleotidů). Z toho asi jedno až dvě procenta jsou využívána pro kódování stavebních kamenů a sítě funkcí našeho organismu. Role zbývající valné části genetické výbavy je v současné době předmětem objasňování. Bezpochyby alespoň její některé části hrají významnou roli v regulaci genů a procesů s nimi souvisejících.

V současnosti získáváme také vhled do toho, jakými způsoby vznikla většinová část DNA, dříve nesprávně označovaná jako „odložená“, která nekóduje známé produkty buněčných genů. Přispěly k tomu známé genetické procesy umožňující zdvojení (duplikaci) až zmnožení (amplifikaci) genů nebo i jednodušší opakování skupiny písmen. Navíc víme, že více než 45 % naší genetické informace vzniklo zpětným přenosem genetické informace nebo je přímo reprezentováno pohyblivými elementy fungujícími v principu podobně jako retroviry. Nelze zamlčet, že 8 % našeho genomu tvoří různě modifikované struktury retrovirů, které se do něj dostaly v určitých případech již před 40–60 miliony let. Některé z nich, jako např. syncytin, se nezastupitelně uplatňují v raných stadiích embryogeneze.

Určitě nikoho nepřekvapí, že retroviry se mohou stát nebezpečnými patogeny. Patogenní účinek retrovirů je dvojího druhu. Předně tyto viry napadnou imunitní aparát hostitele, způsobí jeho rozpad a dojde k imunodeficienci. To je případ HIV viru způsobujícího onemocnění AIDS. Pozoruhodným aspektem tohoto onemocnění je zjištění, že dnešní HIV viry (je jich několik) se do člověka dostaly prostřednictvím série

přenosů z opic Starého světa, doprovázenými dalšími genetickými změnami. HIV, stejně jako ostatní retroviry, se včleňuje do genetické informace, a proto v tělních buňkách přetrvávají po desítky let. HIV lze tedy dnešními metodami léčit, ale ne zcela vyléčit. Druhý typ onemocnění, na jejichž vzniku se retroviry podílejí, jsou nádory. Celá řada retrovirů je v důsledku svého zvláštního životního cyklu schopna přibrat do své genetické výbavy i buněčné geny, které po určitých přestavbách fungují jako geny nádorotvorné (onkogeny) a které se také tímto způsobem podařilo objevit. Další způsob, jak vznikají nádory, je založen na tom, že retrovirus se vloží do blízkosti normálního genu, který je potenciální onkogen. V dalším stupni vložený (integrovaný) retrovirus aktivuje tento potenciální onkogen tak, že se stane opravdovým onkogenem.

Z toho, co jsme napsali, na první pohled vyplývá, že retroviry jsou našimi lítými nepřáteli. Ovšem i je lze ochočit, aby nám sloužily. Vzhledem k tomu, že známe jejich struktury, je možné zbavit je onkogenů i těch retrovirových úseků, které onkogeny aktivují. Můžeme do nich bez problémů vložit i geny, jež chceme přenést. K tomu všemu existuje rovněž cesta, jak při takovém přenášení vyloučíme účast retrovirových genů. Nejde jenom o teorii. Objevují se již dobře kontrolované práce, ukazující, že pomocí retrovirových přenašečů genetické informace lze úspěšně léčit některá genetická onemocnění vzniklá v důsledku ztráty nebo inaktivace důležitého genu.

Závěrem bych chtěl shrnout, že retroviry jsou klíčem k významným onemocněním jako jsou nádory a AIDS. Zůstávají v popředí zájmu i jako faktory nezanedbatelně přispívající k tvorbě i modifikaci naší genetické informace a současně jako vhodné nástroje pro vnášení vyžadovaných genů s cílem genové terapie dědičných onemocnění. ■

JAN SVOBODA,

Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

Mikrofotografie viru HIV, který způsobuje onemocnění AIDS.

VROZENÁ IMUNITA A IMUNODEFICIENCE

Pracovnice Ústavu imunologie 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní nemocnice v Motole prof. Anna Šedivá obhájila před komisí Imunologie disertaci Imunodeficiencie se zvláštním zaměřením na periodické horečky a získala vědecký titul „doktor molekulárně-biologických a lékařských věd“.

Zabývá se výzkumem imunodeficiencí a autoimunitních onemocnění v oblasti klinické imunologie a svými studii a výsledky se zařadila mezi erudované a mezinárodně uznávané odborníky v oblasti primárních imunodeficiencí. Kromě vědeckých aktivit se věnuje výchově a výuce studentů v pregraduálních a postgraduálních studijních programech, je školitelkou mnoha doktorandů a pečuje o dětské i dospělé pacienty se závažnými stavy imunodeficiencí.

FOTO: ARCHIV AUTORKY

Důležitost imunitního systému si lidé uvědomovali od pradávna, trvalo však velmi dlouho, než byl imunitní systém vymezen ve své struktuře i funkci. Poněkud paradoxně jeho funkci lidé objevili v základních rysech daleko dříve než jeho strukturu. Aniž by znali imunitní systém, využívali naši předkové empiricky vyzorované rezistence jedinců, kteří překonali morové a jiné zničující infekční epidemie, k ošetřování dalších nemocných. Tím, že již znovu neonemocněli, podávali důkazy o existenci imunitní paměti. Na těchto podkladech a dalších pozorováních byly poté v průběhu 19. století formulovány zásady vakcinace. Historicky nejúspěšnější preventivní opatření bylo úspěšně převedeno do praxe, byť stále bez znalosti, jak imunitní systém vypadá. Základní poznatky o složení, vlastnostech a pochodech imunitních reakcí odborníci položili na počátku 20. století, kdy se taktéž vymezily dva základní okruhy v imunitním systému: systém vrozené a získané imunity. V témže století byly zjištěny převratné poznatky, kdy badatelé velmi dobře definovali strukturu získané imunity, ač trvalo téměř celé další století, než od objevu fagocytózy, oceněného v roce 1908 Nobelovou cenou za imunologii, došlo k dalším významným objevům v oblasti *vrozené imunity*.

Funkce vrozené imunity byla opětovně předpovězena na teoretické rovině, načež ji posléze plně potvrdily

experimentální studie. Na základě prvních prací Charlese Janewaye a později Ruslana Medzhitova je v současnosti známa podstata dějů, které umožňují imunitnímu systému rozpoznat ohrožení, aktivovat mechanismy vrozené imunity a zahájit odpovídající imunitní reakci k udržení integrity organismu. Nejdůležitější strukturou vrozené imunity je v tomto kontextu velmi sofistikovaný systém receptorů PRR (pattern recognition receptors), které jsou schopny rozpoznat charakteristické znaky celé říše mikroorganismů (konzervované znaky zvané PAMPS, pathogen-associated molecular patterns) a umějí na ně adekvátně reagovat. V posledních letech se ukazuje, že tento systém je ještě vynalézavější a umožňuje reagovat na všechny signály ohrožení, nejenom infekční povahy. Poslední desetiletí by se v oblasti imunologie dalo dobře charakterizovat jako období poznání mechanismů vrozené imunity, jež umožnilo nebývalý výzkum a objasnění komplexních imunitních reakcí.

Naše práce, která tvořila podklad doktorského řízení, taktéž směřovala do oblasti vrozené imunity. Na příkladech primárních imunodeficiencí, konkrétně Brutonovy agamaglobulinémie a chronické granulomatózy, popisujeme interakce mezi ligandy PRR, buňkami vrozené imunity a zapojení buněk získané imunity ovlivněné stavem imunodeficiencie (Sochorová K., Horváth R.,

Rožková D., Litzman J., Bartůňková J., Šedivá A., Špišek R. – Impaired Toll-like receptor 8-mediated IL-6 and TNF production in antigen presenting cells from patients with X-linked agammaglobulinaemia. *Blood* 2007, 109(6): 2553–6. Hlavní těžiště naší práce však tkví v souhrnném rozboru kapitoly nazvané *Autoinflatorní onemocnění*. Jedná se o nově definovanou skupinu nemocí, které jsou charakterizovány vzplanutím zánětu a v jejichž patogenetických mechanismech se uplatňují právě poruchy vrozené imunity. Prvním historickým příkladem těchto nemocí je Familiární středomořská horečka. V současné době se však oblast výzkumu významně rozrostla a zahrnuje celou škálu jednotek. U jedné ze vzácných jednotek – Schnitzlerova syndromu – jsme popsali patologické

nálezy na rozhraní vrozené a získané imunity a zavedli jsme zatím ojedinělou terapii blokádu IL-1 (Šedivá A., Poloučková A., Podrazil M., Froňková E., Kalina T. – Characterization of the B-cell compartment in a patient with Schnitzler syndrome. *Scand J Rheumatol*. 2010 Oct 14. Epub ahead of print).

V autorské práci jsem pro potřeby lékařské praxe shrnula celou problematiku, v České republice zatím literárně nepokrytou (Šedivá A. – Periodické horečky. *Alergie*, suppl. 4/2009). ■

ANNA ŠEDIVÁ,
Ústav imunologie 2. lékařské fakulty
Univerzity Karlovy,
Fakultní nemocnice v Motole

Informace z 24. zasedání Akademické rady AV ČR

Akademická rada se dne 11. ledna 2011 zabývala těmito nejdůležitějšími záležitostmi:

Schválila

■ úkony navržené Majetkovou komisí AV ČR ve věci nakládání s nemovitým majetkem dle zápisu z jejího 20. zasedání konaného 4. ledna 2011.

Souhlasila

■ s výsledky konkurzního řízení na zahraniční pracovní cesty zaměstnanců pracovišť AV ČR v rámci dvoustranných dohod pro rok 2011.

Jmenovala

■ MUDr. Vítězslava Vavrouška, MBA, zástupcem Ministerstva zdravotnictví ČR v Dozorčí radě Grantové agentury AV ČR,

■ Ing. Zbyňka Černého, CSc., členem Dozorčí rady Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského AV ČR, v. v. i.,

■ JUDr. Marii Lutovskou členkou Archeologické evaluační komise AV ČR.

Vzala na vědomí

■ opatření provedená k realizaci usnesení XXXVII. zasedání Akademického sněmu AV ČR, konaného dne 14. prosince 2010,

■ výsledky analýzy indikátorové produkce VaV v ČR analytickým oddělením společnosti Thomson-Reuters II. – obory – pracoviště AV ČR a VŠ,

■ zprávu o výsledcích kontroly v Psychologickém ústavu AV ČR, v. v. i., a o opatřeních k nápravě zjištěných nedostatků.

Slovenská akademie věd

vyhlásila nominační období pro přihlašování kandidátů na udělení *Mezinárodní ceny SAV pro cizince*. Letošní cena bude udělena za vynikající vědeckou práci v oblasti technických věd.

Nominace lze zasílat do **31. března 2011** na adresu Slovenské akademie věd, Štefánikova 49, 814 38 Bratislava, Slovak Republic.

Podrobnější informace naleznete na

http://www.sav.sk/index.php?lang=en&charset=ascii&doc=services-news&news_no=3688.

PROJEKT OVERMODE

Vznik a formování národně jazykových kultur ve střední Evropě

Jedním z klíčových rysů sebepojímání křesťanské věrouky se už v jejich počátcích stala potřeba překladu biblického poselství do oblastí mimo hebrejskou a aramejskou kulturu. Jedním z důvodů byla nutnost relativizovat judejské kořeny křesťanského učení a zároveň destigmatizovat pohanské kultury a adoptovat je jako přirozené rozšíření nového náboženství. Judaistický a pohanský aspekt se staly těsně propojenými projevy křesťanského poselství a jako takové byly oba klíčovými koncepty nového náboženství. Jazyky jednotlivých kultur se staly esenciálními prostředky křesťanské misie a podstatným způsobem spoluutvářely kolektivní identity jednotlivých křesťanských společenstev. Role a hodnota jazyků v příběhu spásy se ve středověku neustále měnily a vyvíjely podle toho, jakým způsobem se měnila a sebedefinovala jednotlivá společenství.

V kulturním okruhu západoevropského, resp. latinského křesťanství spolu od počátku koexistovaly jazyky považované za biblické – tedy svatě (hebrejšтина, řečtina a latina) – a vlastní jazyky jednotlivých společností, které se postupně stávaly součástí křesťanského světa. Latina během středověku plnila roli stále důležitějšího dorozumivacího prostředku vzdělaných a vládnoucích vrstev ve stále početnějších a těsněji provázaných křesťanských obcích a jejich jednotlivých hospodářsko-politických centrech. Národní jazyky v daných oblastech nikdy neztratily dorozumivací úlohu, byť nebyly primárně jazyky psané kultury a s ní spojeného typu společenské organizace, které do větší části Evropy (především za Alpami) přišly teprve s křesťanskou misí a vzdělaností. Teoreticky podložený nárok národních jazyků na vlastní hodnotu v rámci dějin křesťanské spásy nikdy úplně neztratil váhu a postupně získával na důležitosti v rámci nekončícího a stále se měnícího vyjednávání konkurenčních nároků středověkých, etnicky definovaných mocenských center. Pozoruhodnou symbolickou i praktickou roli začaly hrát národní jazyky ve 13.–14. století, kdy se často stávaly jedním z legitimačních nástrojů vládnoucích dynastií či jednotlivých, navzájem si konkurujících mocenských skupin – brizantní byly například legitimační role angličtiny a francouzštiny během stoleté války a reprezentační úloha obou jazyků v legitimačních konceptech některých panovníků. Kromě různých typů politické instrumentalizace hrály národní jazyky stále důležitější roli v křesťanské pastýřské péči o věřící, usilující o spiritualizaci věrouky směrem k laické obci.

Obdobná situace panovala v českých zemích, kde národní jazyky dospěly jako společenský identifikační moment ke svému vrcholu v období husitské reformace. Tu lze chápat i jako určitý výsledek předchozího vývoje společnosti a její kultury od počátku 14. století, kdy se u národních jazyků v českém království – tedy němčiny a češtiny – začal zvyšovat jejich identifikační potenciál v rámci jednotlivých společenských skupin, které se hlásily o podíl na politické a hospodářské moci. Tento identifikační potenciál, jeho proměny a využívání se staly předmětem výzkumu v rámci projektu *OVERMODE (Origins of the Vernacular Mode – Vznik a formování národně jazykových kultur ve střední Evropě)*. Analýza dochovaného materiálu, především teologické a nábožensky vzdělavatelné literatury na hranici mezi dominantním jazykem křesťanské vzdělanosti, latinou, a národními jazyky, které se na tomto poli především ve druhé polovině 14. století stále důrazněji hlásily o slovo, má sloužit k formulaci nových otázek v oblasti zkoumání dynamiky společenských identit a jejich role v dějinách.

Projekt, který Evropská výzkumná rada ocenila grantem ve výši jednoho milionu eur – viz *AB 1/2011* – chce přispět k široce založenému, primárně mediivistickému výzkumu, jenž sleduje způsoby a průběh formování národně jazykových kultur v Evropě v období pozdního středověku. Jedná se o téma, jež je v současné historiografii velmi aktuální. Důvodů pro zvýšený zájem, pozorovatelný prakticky ve všech vědeckých kulturách euroamerického prostoru, je mnoho. Mezi hlavní patří především dobrý stav zpracování pramenné základny, která

ZDROJ: WIKIMEDIA COMMONS

byla v rámci tradiční mediévistiky, sledující především událostní, politické a správní dějiny, po dlouhou dobu zanedbávána i proto, že byla doménou především nacionálně definovaných filologií. Pro výzkum sledující výše popsané otázky jsou práce a dosažená úroveň poznání jednotlivých filologických škol zásadní a v současné době vyvíjí vědecká obec značné úsilí, aby dosud oddělené badatelské směry, koncepty a metody sjednotila a otevřela je tak pro široce založenou, nadnárodní, teoretickou a metodologickou debatu. Zpracování dochovaných textů, uchovávaných především v evropských a v menší míře v mimoevropských knihovnách, učinilo v minulých dvaceti letech rovněž značné pokroky, takže lze přistoupit k jejich vzájemnému srovnávání a s ním spojenému vyvíjení nových historiograficko-filologických otázek a nových metod komparativního výzkumu.

Na významných vědeckých pokrocích v obou oblastech – teorie a metodologie a primárního filologického zpracování materiálu – se podstatnou měrou zasloužily také krátkodobé a dlouhodobé projekty spojené s novými typy financování vědeckého výzkumu, které národní vlády a Evropská unie prosazují v posledních několika desetiletích. Jednotlivé programy kompetitivního financování vědy sice nejsou mnohdy dokonalé. Ve svých důsledcích mají i některé negativní dopady, hovoříme-li o prioritách jednotlivých vědeckých oborů a struktuře

vzdělávacích a vědeckých ústavů. I přes občasné potíže se jedná o cenné iniciativy s jednoznačným přínosem, které bezpochyby vedou k prolomení hranic mezi jednotlivými národními badatelskými školami a ke stále větší internacionalizaci bádání. Vědecká obec i veřejnost tuto skutečnost vnímají pozitivně, především pokud se to týká přírodních věd, ačkoli i pro obory věd humanitních se jedná o cestu, která jednoznačně vede k obecnému zvýšení kvality bádání a jeho výstupů a k etablování vědecké diskuse, jež je pro kvalitativní dynamiku jednotlivých vědních oborů nejzásadnějším předpokladem vůbec.

Většina stávajících i nově navrhovaných kompetitivních programů financování vědy se zaměřuje na mladé vědce, což v důsledku posiluje a rozšiřuje záběr mladé vědecké generace v dimenzích, které nemají obdoby. Nové typy financování nabízejí mladým badatelům dosud nevídanou nezávislost a zároveň od nich vyžadují značnou odpovědnost vůči sobě samým, přímým spolupracovníkům i zainteresovaným institucím. Lze říci, že se tak formuje nová, maximálně internacionalizovaná vědecká generace, pro niž jsou ekonomická a vědecká samostatnost, personální a institucionální odpovědnost a myšlenková nezávislost samozřejmostí a základním předpokladem vědeckého života. Rovněž projekt *OVERMODE* má sloužit nejen k uskutečnění konkrétního výzkumu a formulaci oborově specifických badatelských výstupů, nýbrž i přispět k výchově a formování takto definované vědecké komunity a k další internacionalizaci českého mediévistického a filologického bádání. Organizační struktura projektu, na němž se podílejí dvě instituce z různých zemí Evropské unie, Rakouská akademie věd (Institut für Mittelalterforschung – Mediévistický ústav) a Akademie věd ČR (Filosofický ústav AV ČR), je vědomou volbou, která má přispět k naplnění jmenovaných cílů. Středověké dějiny českých zemí a jejich národně jazykových kultur, německé a české, představují společné kulturní dědictví Rakouské a České republiky. Jejich vědecké zkoumání má proto jít ruku v ruce se snahou o propojení vědeckých kultur obou zemí a k formulaci výsledků důležitých pro porozumění historicky provázaných kolektivních identit jejich občanů. ■

PAVLÍNA RYCHTEROVÁ,
Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.,
Institut für Mittelalterforschung ÖAW

**Iluminace
Stvoření Evy
z Bible Václava IV.
Na žádost
Václava IV.
ji v letech
1390–1400
vytvořila tehdy
nejslavnější
iluminátorská
škola v Praze.
Originál
vlastní
Rakouská
národní
knihovna.**

CHEMICKÉ POZDRAVENÍ KOLEM SVĚTA

První akcí letošního Roku chemie se 18. ledna 2011 stala Snídaně vědkyň, jejíž česká část se konala v hlavní budově Akademie věd ČR na Národní třídě v Praze. Nápad uspořádat Snídaní vědkyň vzešel od Mary Garson z australského Brisbane, která ji nazvala „chemickým potřásáním rukama okolo světa“. Cílem bylo spojit ženy-vědkyně z celého světa během rozmanitých posezení. Akce se ve stejný den konala na více než stech místech na počest stého výročí udělení Nobelovy ceny za chemii Marii Curii-Sklodowské, první celosvětově uznávané vědkyni, jež se zabývala výzkumem v oblasti fyziky a chemie.

„Nejen že nedestiluji, ani skvrny nečistím,“ zdůraznila Jitka Moravcová (vlevo), proděkanka pro pedagogickou činnost Ústavu chemie přírodních látek VŠCHT Praha a členka Hlavního výboru České společnosti chemické. Na fotografii spolu s Danou Nachtigallovou z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR.

Pozvání k ranní debatě o chemii i o životě přijalo pět významných badatelek z různých oborů: prof. Gabriela Basařová z Ústavu kvasné chemie a biochemie VŠCHT Praha, dr. Dana Nachtigallová z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, prof. Jitka Ulrichová, prorektorka pro záležitosti vědy a výzkumu UP v Olomouci, prof. Jitka Moravcová, proděkanka pro pedagogickou činnost Fakulty potravinářské a biochemické technologie VŠCHT Praha, a dr. Jana Roithová z Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity. Akce se zúčastnilo na 40 posluchačů, diskusi moderovala Magdalena Bendová z Ústavu chemických procesů AV ČR.

Rozprava si vzala za téma *Chemie v životě, ženy ve vědě, ženy v chemii*. Účastníci se snažili napravit obraz chemie u veřejnosti, ukázat, že chemií se zabývají lidé, kteří mají co říci nejen k ní. Vědkyně potvrdily, že chemie je krásné povolání, ačkoli vyžaduje oběť v podobě volného času. Gabriela Basařová k tomu uvedla: „Pro toho, kdo chce ve vědě něčeho dosáhnout, neexistuje pracovní doba. Věda je celibát. Pokud ale děláte obor rádi, nepřemýšlíte o ztrátách, naopak máte radost.“ Dana Nachtigallová považuje

chemii za zábavnou práci, což je důležité, neboť jí člověk stráví podstatnou část svého života. Jitka Ulrichová dodává, že jí chemie vzala trochu času, který mohla mít rodina, ale to protože jí baví.

Vědkyně nedebatovaly o genderu, nýbrž o tom, jak lze chemii přiblížit veřejnosti. Podle Dany Nachtigallové není velký rozdíl v přístupu mužů a žen, více záleží na úrovni znalostí a předchozích zkušenostech. Jitka Moravcová si přesto myslí, že jiný přístup k řešení problémů, který mají muži a ženy, není vůbec na škodu. Jitka Ulrichová pro změnu nemá ráda genderové diskuse ani vyplňování formulářů, kolik žen je kde zapojeno. „Podle jedné americké analýzy se procento publikací žen za posledních pět let snížilo právě kvůli snaze, aby ženy působily ve funkcích. Jelikož je jich málo, tak se ale profesně zhoršují, protože mají méně času na vědu,“ uvedla Jana Roithová.

Chemii poškozuje její zkreslený a negativní mediální obraz. Například reklamy mnohdy nesmyslně tvrdí,

Uvést na pravou míru, čím se chemie vlastně zabývá, se na Snídani vědkyň snažily (zleva) Dana Nachtigallová z Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, Gabriela Basařová z Ústavu kvasné chemie a bioinženýrství VŠCHT Praha, autorka knihy České pivo, a také Jana Roithová z Přírodovědecké fakulty UK.

že je daný produkt vyrobený bez chemických přísad. I proto by vědci měli umět o oboru mluvit, aby společnost pochopila, že chemie není *škodná první třídy*. Podle Jitky Ulrichové se badatelé vyrovnávají se dvěma „bloky“, které jim často v popularizaci brání: aby neřekli něco příliš zjednodušeně či naopak téma nepodali příliš složitě. „Naštěstí se již studenti učí vědecké komunikaci, aby uměli prezentovat své výsledky,“ dodala Jitka Moravcová.

Podle panelistek je zřejmé, že při výuce chemie sehrává důležitou roli osobnost učitele, který by ji neměl učit jako souhrn pouček a vzorečků, nýbrž v souvislostech. Je špatně, když se děti chemii učí samoúčelně a odděleně bez spojení s dalšími obory. Jak děti pro chemii nadchnout? Například Gabriela Basařová svému synovi vyprávěla pohádky, jak se vyrábí mýdlo nebo pivo a jak potom putují po světě. Větší zájem u dětí také mohou vzbudit experimenty. Provádět je doma však může být nebezpečné. Jana Roithová domácí pokusy raději zakázala, protože ji děsilo vyprávění jejího manžela, jak coby malý chlapec rozpouštěl své mamince šperky, aby měl dobré katalyzátory.

Na závěr *Snídaně* se vědkyně v Praze spojily s Krakovem v Polsku, kde podobně

setkání v Ústavu katalýzy a povrchové chemie Jerzy Habbera Polské akademie věd pořádala prof. Malgorzata Winko. Dr. Barbara Petelenz v Ústavu jaderné fyziky Henryka Niewodniczańskiego Polské akademie věd přednášela o životě a práci Marie Curie, jež inspirovala názvy některých vědeckých a pedagogických institucí v Polsku i ve světě. Marie Curie patřila k lidem, kteří si mysleli, že „ve vědě je velká krása a vědec je jako dítě, které se diví krásám přírodních jevů“.

Co si do letošního *Roku chemie* vědkyně popřály? Jana Roithová si přeje, aby to tím jedním rokem neskončilo, Gabriela Basařová vyslovila přání, aby mladé ženy předčily pány ve výsledcích a byly uznávané v plné míře a ať nějaká žena přijde letos s výborným výsledkem své práce. Jana Roithová se společně s Danou Nachtigallovou shodly, že by bylo dobré, kdyby rok chemie zlepšil náhled veřejnosti na tento obor.

Závěrem setkání se objevila ještě jedna výzva: ukončit *Rok chemie* večeří vědců. ■

ZUZANA SEDLÁKOVÁ,

Ústav chemických procesů AV ČR, v. v. i.

Středisko společných činností AV ČR letos pořádá Praktický kurz pro středoškolské pedagogy chemie v Třešti a pravidelné popularizační přednášky Nebojte se vědy, které lektoři v květnu a říjnu věnují chemickým vědám. S chemií bude spojeno rovněž několik dalších akcí včetně těch, které se uskuteční v rámci 11. ročníku Týdne vědy a techniky.

Na tiskové konferenci vystoupili (zleva) Václav Slovák z Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity, Jiří Drahoš, předseda Akademie věd ČR, a Milan Pospíšil, prorektor pro vědu a výzkum VŠCHT Praha.

OCENĚNÍ ČESKÉHO CHEMICKÉHO INŽENÝRSTVÍ

Českému chemickému inženýrství se dostalo dalšího významného mezinárodního ocenění: prezidentem Evropského aerosolového sdružení (EAA) byl na funkční období 2010–2012 jmenován

dr. Jiří Smolík, předseda České aerosolové společnosti (ČAS) a vědecký pracovník Ústavu chemických procesů AV ČR. Současně se generálním tajemníkem EAA stal prof. Martin Braniš, tajemník ČAS a pracovník Přírodovědecké fakulty UK.

Předání předsednictví se uskutečnilo v září loňského roku v Helsinkách na výročním zasedání EAA v rámci mezinárodní aerosolové konference IAC 2010.

**Nanočástice
ZrO₂ a SiO₂
připravené
aerosolovým
procesem**

Zvolení Jiřího Smolíka prezidentem EAA reflektuje aktivní a úspěšnou pozici, kterou ČAS v evropském měřítku zaujímá. Její nejvýraznější akcí na mezinárodní scéně v poslední době byla organizace 18. mezinárodní konference *Nucleation and Atmospheric Aerosols* (2009, Praha); následovat ji bude nejvýznamnější evropský aerosolový mítink – *Evropská aerosolová konference – EAC 2013* (Praha).

ČAS (<http://cas.icpf.cas.cz>) vznikla z Pracovní skupiny pro výzkum aerosolů České společnosti chemického inženýrství při příležitosti pořádání Evropské aerosolové konference v roce 1999 v Praze; symposia, které se vůbec poprvé konalo v některé ze zemí střední a východní Evropy. Členem EAA je od roku 2002. Jak se praví v jejích stanovách, sdružuje převážně vědce z výzkumných ústavů a univerzit, a to s těmito záměry: podporovat spolupráci ve všech oblastech výzkumu aerosolů; stimulovat šíření informací o aerosolech jak mezi členy, tak i veřejností prostřednictvím setkání a publikací; na všech úrovních podporovat vzdělávání v oblasti aerosolů; podporovat mezinárodní spolupráci. Každoročně také pořádá výroční konferenci (sborníky referátů naleznete na <http://cas.icpf.cz/download.php>).

Evropské aerosolové sdružení (www.gaef.de/ea) je zastřešující organizací národních a regionálních aerosolových společností evropských zemí a Izraele. Předsednictví jednotlivých společností trvá vždy dva roky a postupně přechází z jedné společnosti na druhou. Předseda příslušné společnosti se tak stává prezidentem a tajemník generálním tajemníkem EAA.

**Jiří Smolík
a Jens Vellew
při zkoumání
ostatků
Tycha Braha**

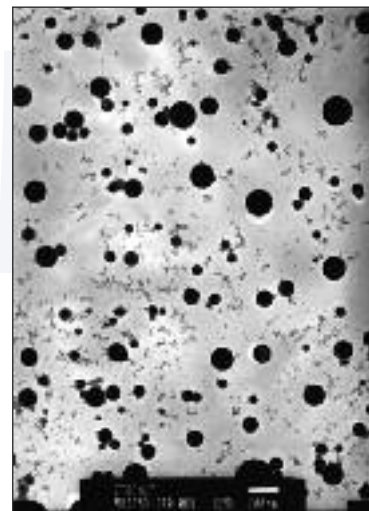
Společnost má mnoho cílů. Poskytuje například fórum pro spolupráci národních společností a usnadňuje komunikační toky mezi nimi. V kontaktu s Evropskou unií pomáhá vytvářet vědní politiku v souvisejících oborech a zároveň funguje jako kontaktní bod pro podobné organizace mimo evropský prostor. Rovněž koordinuje organizaci Evropských aerosolových konferencí a pomáhá vytvářet jejich odborné pracovní skupiny.

Prostřednictvím svých deseti pracovních skupin pokrývá všechny aktuální oblasti výzkumu aerosolů, a to od jejich tvorby při spalovacích procesech, výskytu v atmosféře, přes chemické a fyzikální vlastnosti až po cílenou produkci pro využití v nanotechnologiích či v lékařství při léčbě astmatických obtíží a plicních chorob.

V současnosti sdružuje 12 aerosolových společností. Kromě České aerosolové společnosti to jsou:

holandsko-belgická „Dutch/Belgian Aerosol Society“; finská „The Finnish Association for Aerosol Research“; francouzská „Association Française d'Etudes et Recherches sur les Aérosols“; německá „Gesellschaft für Aerosolforschung e. V.“; řecká „Hellenic Association for Aerosol Research“; maďarská „Hungarian Aerosol Society“; izraelská „Israel Association for Aerosol Research“ (IAAR); italská „Societa Italiana di Aerosol“; skandinávská „Nordic Society for Aerosol Research“; španělská „Spanish Aerosol Society“; britsko-irská „The Aerosol Society“.

JIŘÍ HANIKA,
Ústav chemických procesů AV ČR, v. v. i.

OBĚ FOTO: ARCHIV UCHP AV ČR

ČESTNÁ MEDAILE VOJTĚCHA NÁPRSTKA

Čestnou medaili Vojtěcha Náprstka za popularizaci vědy převzali 19. ledna 2011 moderátor a hlavní scenárista pořadu České televize Historie.cs Mgr. Vladimír Kučera a Mgr. Vladimír Kunz, který se dlouhodobě věnuje popularizaci vědy a techniky; jeho příspěvky jsou známé především z pořadů Teleskop, Vědník, Popularis a nově i PORT. Předseda AV ČR prof. Jiří Drahoš publicistům poděkoval za profesionální působení v oblasti popularizace výsledků vědy a výzkumu a ocenil taktéž přínos České televize, která se popularizaci vědeckých poznatků jako instituce veřejné služby věnuje soustavně.

Pořad *Historie.cs*, který Česká televize vysílá od roku 2007, se věnuje problematice československých a českých moderních dějin po roce 1918. Připomíná a nově vysvětluje témata významná a známá, ale odkrývá i neznámé a kontroverzní kapitoly našich moderních dějin. Vladimír Kučera jej koncipuje jako diskusní a přivádí na obrazovky nejen odborníky, ale i pamětníky. Ke spolupráci si často zve experty z ústavů Akademie věd ČR, vysokých škol a specializovaných pracovišť. Kultivovanou formou přispívá ke zlepšení historických znalostí a dějinného povědomí diváků a současně odkrývá i jiné možnosti interpretace českých dějin. Novinář a publicista Vladimír Kučera je hlavní tvář pořadu a má nepopíratelnou zásluhu, že jsou témata novodobé české historie přibližována veřejnosti seriózním a zároveň atraktivním způsobem.

Vladimír Kunz vystudoval v letech 1973–1978 dokumentaristiku na pražské FAMU a již během studií se zajímal o vědu a techniku. V roce 1982 nastoupil do Československé televize a orientoval se na autorskou přípravu populárně vědeckých a vzdělávacích pořadů (cykly *Věda pro praxi* a *Perspektivy*). Po odchodu z ČST v roce 1990 se zaměřil na dramaturgickou práci v tiskovém odboru Ministerstva životního prostředí ČR (cyklus *Minuta denně*). Od roku 1994 se jako externí autor podílel na přípravě populárně vědeckého cyklu *Teleskop*, který zahrnoval témata od přírodních věd přes elektroniku, sdělovací techniku a dopravu až po společenské vědy a medicínu. Mezi léty 1999–2002 natáčel pro Českou televizi magazín *Vědník*, v letech 2003–2006 pořad *Popularis*. Od roku 2007 spolupracuje na magazínu vědy a techniky *PORT*, kde natáčí nejen hlavní příspěvky, ale především pomohl zpracovat oblíbenou rubriku *Michaelův experiment*. Právě díky Vladimíru Kunzovi se podařilo učinit tyto televizní příspěvky přitažlivé a zábavné.

Místopředseda Rady pro popularizaci vědy AV ČR dr. Radek Mikuláš na setkání s oceněnými, které se uskutečnilo v hlavní budově Akademie věd ČR na

OBĚ FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

„Vědců si vážím, a proto mě mrzí, že je naše politická elita staví do role outsiderů,“ uvedl Vladimír Kučera.

Národní třídě, uvedl, že Rada letos vybírala z více jak 20 návrhů. K práci oceněných publicistů poznamenal: „Jsme velkými dlužníky za to, co pro vědu děláte, protože poslední léta ukazují, že se jen těžko obejdeme bez kladného mediálního obrazu.“

red

„Chápu toto ocenění jako inspiraci, abychom popularizaci Akademie věd a vědy vůbec ještě zesílili a zvýraznili,“ poznamenal Vladimír Kunz.

KE KOŘENŮM AKADEMIE

Oudeis ageometretos eisito – nikdo nepovoláný nevstupuj

Dříve než památný nápis nad vchodem do Platonovy Akademie začal poutat pozornost příchozích, proslavil se jeho domnělý iniciátor neméně známou syrakuskou anabází. Byla výsledkem neúspěšného pokusu při prosazování politických reformních plánů na dvoře samovládce Dionysia I., během níž, jak legenda praví, byl ten samý aktér málem prodán do otroctví. Nápis však není jen mementem nesplněné touhy vytvořit ideál osvíceného vládce-filozofa. Implikuje v sobě také výzvu, která Platona přiměla nazřít realitu prizmatem nové zkušenosti. Kriticky se zamýšlí nad příčinami a důvody svého politického nezdaru a zevrubně přehodnocuje dosavadní přístup k potřebám obce.

Nepropadá nicméně marnosti. Právě naopak. Syrakuská anabáze jako by Platonovo úsilí reaktivovala, utvrdila ho o správnosti a neodkladnosti myšlenky pracovat pro obecné dobro obce. K nutnosti řešení společenských potřeb ale přistupuje zralejším a komplexnějším způsobem. Na severozápadním předměstí Athén, v háji, jehož ochráncem byl mytický héros Akademie, tedy dostatečnou měrou vzdálen od občanského ruchu své rodné *polis*, organizuje a zakládá společenství osvícených myslitelů – *Akadémii*. Podobná společenství Platon poznal na svých cestách u jihovýchodních pythagoriků. Kromě pěstování a rozvíjení jednotlivých vědních disciplín si Platonova akademie kladla za cíl stát se účinným nástrojem postupné kvalitativní proměny společnosti. Zásadních společenských změn, tedy i proměny politické, se mělo dosahovat všestrannou výchovou nadaných, už náležitě poučených mladých lidí, metodou přísné vědy, přičemž teoretický, etický i estetický základ měla poskytovat právě filozofie jako věda o univerzu, nikoli náboženství, kult či magické praktiky. Soustavnou kritickou diskusí a cílenou přípravou na ni byli tito mladí adepti vedeni k tomu, aby principiální potřeby společnosti náležitě pochopili, vzali si je za své a byli pak v příhodný čas také schopni se aktivně zasazovat o blaho své obce. Po dvaceti letech působení v akademii se Platon vydává na Sicílii ještě dvakrát, ostatně vždy neúspěšně. Ač v různých ideových podobách, platonská akademie jako funkční otevřená intelektuální instituce ovlivňovala život tehdejší společnosti přes 900 let.

S novým zájmem o antiku v době renesance ožívá i myšlenka platonské akademie. V druhé polovině 15. století vzniká *Accademia Platonica* ve Florencii, která se sdružuje okolo Marsilia Ficina a k níž později náleží i další neméně známý humanista Pico della Mirandola. Nešlo o organizovanou instituci, nýbrž o volné sdružení milovníků antické filozofie a literatury, které stálo v úzkém vztahu k vlivnému měšťanskému rodu Medicejů, především Cosima a Lorenza.

Hlavním předmětem zájmu spolku intelektuálů bylo porozumět Platonově filozofii, a to i v návaznosti na její pozdější novoplatonské výklady. Na základě diskusí, symposií a přednášek vzniká rozsáhlá korespondence i četná knižní produkce jak Ficina, tak také dalších jeho příslušníků, čímž se význam florentské akademie dostává do všeobecného kulturního povědomí tehdejšího světa evropské vzdělanosti.

Teprve v 16. a 17. století nastává v Evropě velký boom v zakládání institucí nazývaných akademie. Ovšem obsahově se už nezaměřují na platonské učení. Zabývají se vědami a uměním různého druhu

obecně. Slouží jako centra výměny a publikace nejnovějších vědeckých výsledků. Oproti narůstajícímu počtu akademií a jejich vzestupnému renomé ustupuje toho času význam tradičně pojímaných univerzit do pozadí. Ztráta vážnosti pojmu *universitas* vedla dokonce v jistých případech i k tomu, že se některé nově založené i staré univerzity přejmenovaly na akademie jako např. Academia Julia v Helmstedtu v roce 1576, Academia Giessena v Gießenu v roce 1607, ale také Celeberrima Agrippinatum Academia v Kolíně nad Rýnem nebo Academia Heidelbergensis.

Tak jako reformace vedla k nezávislosti vědy na církvi, vyvíjely se i snahy osamostatnit vědu od mocenského vlivu státu v průběhu osvětenství. Intenzitu onoho tradičního vlivu státní moci na univerzitu nám v nezakryté podobě podhaluje známé Kantovo pojednání o vztahu filozofie k jednotlivým vědám s příznačným názvem *Spor fakult* z roku 1798, které autor

mung), trnem v oku tehdejšího pruského státního aparátu. Nelze ovšem v této souvislosti opomenout, že 7. prosince 1786, tedy dvanáct let před vydáním onoho pojednání, se Kant stává (spolu s třinácti dalšími) externím členem Pruské akademie věd a umění, což ale, formálně vzato, s sebou přineslo také nemalé problémy ryze existencionálního charakteru. Současně s Kantem byl za člena zvolen i teolog a tehdejší osobní poradce Fridricha Wilhelma II., conseiller privé Wöllner, kterého Kant o šest let později zavlkl do svého sporu fakult a díky němuž náš filozof málem přišel o úřad a penzi. Kromě zmíněného teologa Wöllnera a dalších vědců působících toho času také ve Vídni, Ženevě, Vilniusu či italské Pavii (převážně matematiků, fyziků a přírodovědců) byl do akademie povolán i původce pojmu ideologie Condorcet a básník Wieland, ale také dva filozofové, Eberhard z Halle a Heyne z Göttingenu, kterých si Kant moc vysoce necenil. I když církevní dogma stále ještě zásadním způsobem ovlivňovalo tvůrčí racionální potenciál státního aparátu, o interdisciplinárním obratu tehdejší Pruské akademie nemůže být pochyb.

Také naše univerzita nebyla ani po pádu bachovského režimu výjimkou. To ostatně potvrzuje i jeden z našich významných biologů, vědec světového formátu J. E. Purkyně. Ve svém – v té době vskutku revolučním – spise *Akademia* z let 1861–1863 jasně píše: „Universita, ztrativši slavné své někdejší u nás postavení, bezmála na pouhou německou fabriku úřednictva rakouského snížena jest.“ Vyjadřuje tak potřebu založit vlastní nezávislou národní akademii, jež by byla srovnatelná s kvalitou stávajících akademií světových. Formuluje a postupně promýšlí její podrobný plán. Akademii pojímá jako vrcholnou národní vědeckou instituci, která má být centrem veškerého vědeckého úsilí českého národa a zaručovat Čechům svobodný rozvoj vědecké práce i možnost jejího vyjádření ve vlastním jazyce. Dobře si uvědomuje význam vědy a výzkumu pro společnost. Vedle církve a státu se má Česká akademie stát jednou ze tří nejdůležitějších nezávislých společenských institucí.

Purkyňova akademie proto musí disponovat nejen škálou dobře vybavených vědeckých ústavů. Aby byla schopná svobodně a podle vlastního odborného uvážení rozhodovat o důležitých společenských problémech a napomáhat touto cestou k jejich praktickému řešení, musí jí být podle Purkyněho propůjčena i adekvátní pravomoc kulturní a politická. Věří, že „se státní právo stane pravdou“ teprve tehdy, až celá česká společnost ve vědě uvidí moderní demokratický nástroj, jenž principiálním způsobem napomáhá k naplňování sociálních tužeb a potřeb. Soustřeďuje kolem sebe nadšené mladé spolupracovníky. Zakládá a vydává časopis *Živa* (v němž ostatně výše jmenovaný spis postupně vychází), organizuje práci Přírodnického sboru Českého musea, usiluje o zrovnoprávnění českého jazyka s němčinou na univerzitě i o zavedení českých přednášek nejen na lékařské fakultě. Angažuje se v různých českých vědeckých spolcích (Spolek lékařů

Akademii v Athénách založil Platon zřejmě roku 387 př. n. l. Její název později převzala skupina florentských humanistů, kterou kolem roku 1450 ustavil italský filozof a lékař Marsilio Ficino. Od athénské Akademie se odvozují názvy různých učených společností, škol a vědeckých institucí v novověku.

ZDROJ: ZENODOT-VERLAGSGESELLSCHAFT

mohl díky příznivější politické konstelaci publikovat až na sklonku svého života. Na rozdíl od níže v univerzitní hierarchii postavené filozofické fakulty, jejíž předměty výuky se podle Kanta pojímaly coby pouhý výcvik ducha bez jakéhokoli přímého vlivu na stávající občanské instituce, měly „vyšší“ fakulty teologie, právnictví a medicíny zvláštní společenské určení. Úkol těchto tří privilegovaných vědních oborů spočíval v povinnosti zásadním způsobem přispívat k mocenskému udržování státu. Ne náhodou byla Kantova kritika, striktně odlišující význam pojmů pravdivost a důkaz od konceptu moci a nařízení (*Selbstbestimmung* od *Fremdbestim-*

českých, Spolek mediců), tak jako se podílí na obnově činnosti přírodovědného sboru Musea či založení Umělecké besedy. V roce 1861 je zvolen zemským poslancem. Při všech těchto i dalších slavnostních příležitostech, včetně využití příležitosti kladení základního kamene Národního divadla, upozorňoval, jak je důležité spojovat vědu s uměním. Vědu od samého počátku považoval za nezbytnou a neoddelitelnou součást společenské kultury. Jinak řečeno, čím vyšší nárok na kulturu, tím vyšší požadavky na vědu. Teprve ale úplná svoboda a samostatnost národa podle Purkyně vytváří skutečný předpoklad pro vznik akademie jako „nové sociální myšlenky“. Věda, jak Purkyně zdůrazňuje, je „bytností národa“, má přispívat k jeho blahobytu nejen doma. Svými poznatky by měla významně posilovat také pole mezinárodní. Musí být proto schopná konkurovat čelným kulturním národům. Purkyně nás tak nejen motivuje směrem k budoucnosti, ale vyjadřuje současně naději, že právě pěstování vědy je jednou z cest ke svobodné a rovnoprávné společnosti. Toho však podle Purkyně nelze dosáhnout bez funkční instituce typu akademie. Zajímavé v této souvislosti je, že Purkyně nepokládá za základ národní akademie Královskou českou učenou společnost. Hlavním důvodem patrně bylo, že Učená společnost neměla vlastní

Podle Jana Evangelisty Purkyně se Česká akademie měla stát vedle církve a státu jednou ze tří nejdůležitějších nezávislých společenských institucí.

REPROFOTO: JAN VILÍMEK

materiální základnu pro vědecká pracoviště, kdežto Muzeum jí disponovat mohlo. Ostatně každý návrh na vytvoření takové základny „ztroskotal na svéhlosti některých starších úduv, kteří soudili za neslušné, aby společnost zvaná královská s ústavem pouze privátním, ač zemským a národním, se smíchala“.

Kdo o několik desetiletí později připomíná a oceňuje Purkyněho koncept české akademie, je T. G. Masaryk. V *České otázce* (1895) zdůrazňuje, že to byl právě Purkyně, kdo „velmi dobře postřehl“ historický ráz doby (podporovaný středoškolským humanistickým klasicismem), „jak ukazují jeho plány s českou akademií a s popularizací moderní vědy (hlavně přírodní) – plány,

jež dávno ještě nejsou uskutečněny, ačkoli jsou splnitelné a nad jiné potřebné“. Nicméně poukazuje na to, že teprve cílená snaha o všeobecný rozvoj vzdělání národa, představující trvalou výzvu, je skutečnou zárukou jeho kvalitativně lepší budoucnosti. Bylo to Jungmannovo a Palackého úsilí o encyklopedii ve dvacátých letech osmnáctého století, kteří se spolu s racionalitou myšlení francouzských osvícenců inspirovali také Komenského pansofií a pansofickou metodou. Palacký jde v tomto směru podle Masaryka podstatně dál. Byť mu zprvu šlo jen o konverzační slovník, počátkem let padesátých (jistě pod vlivem zlomových civilizačních změn a nutnosti reagovat na nové výzvy a potřeby)

začal zdůrazňovat všeobecnou důležitost moderních věd, zejména pak přírodních. Náзор na obsah a směřování naučného slovníku se proměňuje. Palacký si je dobře vědom, že v době, kdy „záračnou mocí páry a elektřiny dána poměrům světovým nová míra, staré hráze mezi zeměmi a národy mizejí“, je nutné přírodní vědy popularizovat, propojovat s běžným životem. Volá po potřebě vzdělanosti a osvěty národa a dodává: „Kdo nepoběží napotom o závod se sousedy svými, zakrsá a zahyne konečně a neuchranně. [...] Musímeť i my *oučastniti se v obchodu světovém a kořistiti pro sebe z pokroku všeobecného*. [...] Nemáme-li zakrsati a octnouti se na mizině, musíme ztrojnásobiti přičinlivost svou a staviti se co nejvíce možná v roveň s jinými národy, kteří podnikavostí svou opanovali kraje světa.“ Masaryk poukazuje na to, že vzdělání reflektující konkrétní potřeby doby, jež před nás staví světový trend vědy a soustavný civilizační proces, je z hlediska našeho pozitivního rozvíjení povědomí národní existence a schopnosti čelit konkurenčnímu tlaku našich sousedů důležitější než vzdělání humanitně historické. Myšlenku onoho „novějšího realismu“ parafrázuje Havlíčkem: „Pryč se vším idealismem (to jest fantastičností) a hleďme raději ke skutečnosti.“

A právě v tomto vědeckém duchu Masaryk koncipuje svou *Konkrétní logiku* (1885). Chápe ji jako vědeckou metodu, která má člověku umožňovat co nejexaktnější poznání. Usiluje tedy o takovou organizaci moderní filozofie, která by svou metodou odpovídala metodám moderních věd. Nicméně odmítá domněnku, že ustavení takovéto „skutečné vědecké metafyziky“ je v silách jednotlivce. Oproti tomu více badatelů by podle Masaryka tento obsáhlý úkol splnit mohlo. Vždyť i „filozofie buduje se tím, že jeden po druhém, každý ze svého speciálního stanoviska, doplňuje a rozšiřuje práce svých předchůdů“. Co samovolně probíhá bez určitého historického plánu, mohlo by se „cilevědomě uskutečňovat podle určitého logického plánu některé akademie věd“. Přehledným souborem poznatků svých věd by filozofičtí odborníci mohli oddělit to, co je již s jistotou známé, od toho, co je pravděpodobné. Takový poučný inventář vědeckých poznatků by byl podle Masaryka nejen pravým základem filozofické encyklopedie. Určoval by i hranice „mnohému planému mluvení o těch či oněch mezích a slabínách lidského rozumu“.

Masaryk dochází ke zjištění, že filozofie jako vědecký světový názor, jenž by radikálně a trvale organizoval společnost, je teprve úkolem budoucnosti. Německou verzi své *Konkrétní logiky* uzavírá slovy: „Je třeba nejdříve zasít; zrát setbu nevidíme, ještě méně budeme sklízet plody. Vliv pravé filozofie na společnost byl vždy nepřímý: teoretik pracuje pro budoucí pokolení a to je jeho osud a jeho povolání, aby připravil budoucnost.“

JAN SVOBODA,
Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.

JAN RYPKA (1886–1968)

U příležitosti šedesátých narozenin orientalisty Jana Rypky vyšla v roce 1946 útlá brožurka Poutník Orientem. Název předjímající titul jedné z neznámějších oslavencových prací Íránský poutník, Rypkovu osobnost trefně vystihuje. Na pouti k duši lidí, míst a časů procházel Rypka jako poctivý poutník nejen někdejší Persií, ale celý život obrazně putoval také Po zahradách a pouštích íránských básníků, myslitelů a mudrců. Při zpracovávání těchto, ale i dalších orientálních textů nastavoval vždy svou důkladností vysokou laťku orientalistickým kolegům.

Jan Rypka se narodil 28. května 1886 v Kroměříži v rodině drobného živnostníka. Později vzpomínal, jak u něho již v raném mládí soubor pohádek tisíce a jedné noci poprvé rozezněl „rezonanční tóny“ dřímající v jeho nitru „vdechnuté tam tajemnými silami“. Po maturitě začal studovat orientalistiku na vídeňské univerzitě a v roce 1910 byl promován doktorem filozofie v oboru islámských jazyků – arabštiny, novoperštiny, turečtiny. Po ukončení studia zahájil orientalistickou činnost drobnými překlady, zaměstnání však nalezl na místě orientalistice poměrně vzdáleném – ve vídeňské dvorní a univerzitní knihtiskárně. Po vzniku samostatného československého státu přesídlil do Prahy, a aby se orientalistickým studiím mohl věnovat naplno, „černé řemeslo“ opustil a vstoupil do státní služby. V dubnu 1921 byl jmenován na místo knihovníka. Již týž rok v létě mu byla udělena studijní dovolená k cestě do Cařihradu, kde strávil téměř půldruhého roku. „Do Istanbulu jsem přinášel celé srdce podnícené dávnou touhou poznat tete à tete Orient, posud studovaný mnou jen knižně a víceméně romantickými brýlemi,“ charakterizoval první studijní cestu. Po návratu nastoupil opět službu na Ministerstvu školství a národní osvěty a zároveň pracoval na habilitačním spisu. Práci věnovanou rozboru poezie tureckého básníka Sábíta úspěšně obhájil a v roce 1924 obdržel na UK venium docendi pro obor turecké a novoperské filologie. Pozornost následně zaměřil na dílo tureckého lyrika Bákího. Kniha *Báqí als Ghazeldichter* patřící mezi stěžejní Rypkova díla vyšla v roce 1926. „Bylo to vůbec poprvé, co někdo přistoupil ke studiu tureckých básníků s důkladností, která se na poli orientalistiky dosud věnovala nanejvýš staré poezii arabské,“ hodnotil uznale Rypkovu práci orientalista Felix Tauer. Díky pozitivnímu ohlasu vědeckého díla (a příznivé situaci na univerzitě) na sebe nenechal další akademický postup dlouho čekat. Mimořádným profesorem UK byl J. Rypka jmenován k poslednímu prosinci 1927.

Od sklonku 20. let směřoval Rypkův odborný zájem stále výrazněji k íránistice. Hlavním tématem v tomto

období bylo dílo významného středověkého perského básníka Nezámího. Do povědomí se v této souvislosti zapsal především přípravou beletristického vydání eposu pod názvem *Sedm princezen*. Dalším tématem Rypkových íránistických studií byl středověký perský básník Ferdousí. Na podzim 1934 se Rypka na pozvání íránské vlády zúčastnil oslavy 1000. výročí narození tohoto literáta a následně v Íránu strávil studijní rok. Dojmy a poznatky později nabídl v populárním cestopisu *Íránský poutník*.

Nezanedbatelné bylo i Rypkovo působení veřejné a organizační. Ve 20. letech se podílel na zorganizování Orientálního ústavu, kde byl jmenován jedním z prvních členů. Když v roce 1929 začal vycházet základní ústavní tisk – *Archiv orientální* –, stál u jeho zrodu nejen jako redaktor, ale i jako kmotr, který mu údajně vymyslel název.

Před nepochybně největší veřejně-organizační úkol byl postaven v roce 1939, kdy se stal děkanem Filozofické fakulty UK. I po uzavření vysokých škol jako děkan fakultu reprezentoval a po osvobození se podílel na jejím znovuobnovení. V badatelské činnosti se tehdy věnoval především dílu perských básníků Labíbího a Farrochího, mezi jeho nejvýznamnější poválečné odborné počiny nicméně patří kolektivně zpracované *Dějiny perské a tádžické literatury* (1956), odborně velice uznávané a přeložené do mnoha jazyků.

„Není pochyby, že úkoly, které Jan Rypka na sebe bral, bylo možné zvládnout jen pracovní disciplínou, kterou byl pověstný. Téměř do posledních dnů zasedal za časného rána k pracovnímu stolu, byl nesmírně přísný k sobě, přesnost ve vědecké práci patřila k jeho prvořadým požadavkům. Ale Jan Rypka byl současně skromný člověk, žijící své vědě, troše hudby, četbě krásné literatury,“ charakterizoval Rypkovu osobnost jeho blízký žák Jiří Bečka. Plodný život Jana Rypky se uzavřel v pozeňnaném věku 82 let na sklonku roku 1968. ■

PAVEL KODERA,

Centrum stavitelského dědictví NTM

PRIORITY MAĎARSKÉHO PŘEDSEDNICTVÍ A AGENDA EVROPSKÉ UNIE

Vedení Evropské unie patří od 1. ledna 2011 Maďarsku, které v nadcházejících šesti měsících předsedá Radě EU, a určuje tak priority a směřování Unie. Maďarsko je poslední ze zemí tzv. předsednického tria; proto jeho cíle a priority navazují na agendu a výsledky Španělska a Belgie, s nimiž sdílí osmnáctiměsíční program. V rámci spolupráce vymezilo navazující témata, která tvoří hlavní body politické a výzkumné agendy.

Maďarské předsednictví se nevyhne řešení ekonomických problémů, jako je boj s dluhovou krizí států eurozóny, a dalších témat, která spadají do agendy Evropské unie pro příští půlrok. Jsou to především jednání o unijním rozpočtu, reforma společné zemědělské politiky a oblast energetiky. V oblasti evropského výzkumu bude maďarské předsednictví řešit zejména střednědobé hodnocení 7. rámcového programu a přípravu jeho nástupce po roce 2013. Z vlastních témat akcentovalo podporu rozšiřování EU, implementaci *Dunajské strategie* a integraci romského obyvatelstva.

Hlavními tématy v ekonomické oblasti jsou hospodářský růst, tvorba pracovních míst a sociální začleňování. Maďarské předsednictví hodlá revidovat *Pakt stability a růstu* a pokračovat v procesu konsolidace evropského hospodářství. Maďarsko chce být také prvním státem, za jehož předsednictví odstartuje tzv. evropský semestr. Šestiměsíční období analyzuje rozpočtové a strukturální politiky členských států, aby bylo možné včas odhalit počátek případné nerovnováhy, a předejít tak dluhovým krizím zemí eurozóny. Španělské předsednictví přijalo principy a mechanismy nového uspořádání, za předsednictví Belgie odborníci projednali mechanismus jeho implementace. V aktuálním půlroce je v plánu realizace následujících změn – vytvoření mechanismu finančního dohledu a zavedení permanentního krizového mechanismu jako nástupce *Záchranného fondu* po roce 2013.

Zvýšenou pozornost věnuje Maďarsko boji proti chudobě (zvláště dětské) a též se zasadí o přijetí celoevropských opatření pro integraci Romů.

Dalším tématem je posílení společných evropských politik. Uskuteční se diskuse o budoucnosti a podobě společné unijní zemědělské politiky EU (CAP), zreviduje se regionální (kohezní) politika, bude definována společná energetická politika EU

a bude se také diskutovat o nové evropské politice vodního hospodářství k zajištění ochrany a efektivního využívání vodních zdrojů; k debatám o vodních zdrojích by měla být paralelně přijata a implementována evropská rozvojová strategie Dunajského regionu.

Maďarské předsednictví má v plánu přednostně se zabývat i problematikou migrace a udělování azylu. Pro vytvoření azylového systému a další spolupráci v oblasti vnitra a bezpečnosti v Evropě prosadí další naplnění tzv. *Stockholmského programu* v oblasti spravedlnosti a vnitřních záležitostí, který by měl posílit občanská práva a bezpečnost v Evropě. Předsednictví bude dále usilovat o rozšíření zemí Schengenské dohody o Bulharsko a Rumunsko. Vedle toho hodlá maďarské předsednictví zacílit pozornost členských zemí ke kulturní rozmanitosti a její ochraně jakožto evropské hodnoty.

Čtvrtým tématem maďarského předsednictví je podpora dalšího rozšiřování EU a zlepšování vztahů s nejbližšími sousedskými zeměmi. Prosazuje vstup Chorvatska do Unie a chce se zasadit o uzavření přístupových rozhovorů během první poloviny roku. Důležitým bodem je snaha poskytnout perspektivu integrace zemím západního Balkánu a Turecku. Důležitý je podle Maďarska také pokrok v přístupových rozhovorech s Islandem a spuštění a fungování Evropské služby pro vnější činnost (EEAS) za účelem reprezentace společných zájmů EU po celém světě. Prioritním cílem předsednictví je i podpora iniciativy *Východní partnerství*, v jejímž rámci se v květnu 2011 uskuteční druhý summit.

Hlavními prioritami maďarského předsednictví v oblasti evropského výzkumu, vývoje a inovací je důraz na zjednodušení podpory a na realizaci jednotlivých doporučení plynoucích ze střednědobého hodnocení 7. rámcového programu. Pro druhou polovinu období

ŘEDSEDNICTVÍ HO VÝZKUMU

FOTO: ARCHIV CZELO

fungování 7. RP a jeho nástupce po roce 2013 jsou stěžejní zejména následující doporučení a opatření: důraz na budování Evropského výzkumného prostoru (ERA) a na dosahování cílů *Unie inovací*; budování a implementace výzkumných infrastruktur (RI), zejména tzv. integrovaných výzkumných infrastruktur (I3), které mají největší potenciál evropské přidané hodnoty; navzdory ekonomické krizi udržet financování evropského výzkumu ze 7. RP a následného programu alespoň na stejné úrovni jako doposud; potřeba srozumitelné evropské inovační strategie k podpoře zájmu spektra účastníků o zapojení do rámcových programů, zjednodušení procedur financování evropského výzkumu; přehodnocení podpůrných nástrojů v 7. RP, které by mělo vést k prosazení tzv. bottom-up výzev; zvážení moratoria na zavádění nových nástrojů podpory, a to do doby, než se uskuteční revize a zhodnocení těch stávajících; podpora žen výzkumnic a hodnotitelek v 7. RP; podpora zemí s nízkou účastí v 7. RP a provázanost mezi strukturálními fondy a rámcovými programy; větší otevření rámcových programů mezinárodní spolupráci.

Představitelé maďarského předsednictví nyní vyčkávají na sdělení a pracovní dokument Evropské komise k těmto jednotlivým doporučením. Na jejich

základě bude Maďarsko postupovat v zavádění příslušných opatření.

Stěžejním tématem je také příprava 8. rámcového programu, k němuž se v únoru 2011 očekává sdělení Evropské komise. To by mělo obsahovat další politické směřování rámcového programu pro výzkum – zda by se měl orientovat spíše na budování evropského výzkumného prostoru či na inovace, jaké hlavní a společenské výzvy bude řešit, jaká bude jeho struktura, obsah, prioritní osy a další aspekty (vyjma rozpočtu programu). S ohledem na sdělení EK se od února do dubna 2011 uskuteční veřejná diskuse k 8. RP se zainteresovanými evropskými subjekty. (Pozn. – dokumenty EK vydala po uzavěření tohoto čísla.)

Dalšími významnými událostmi v oblasti evropského výzkumu jsou implementace *Unie inovací* a prodloužení programu *Euratom* v rámci 7. RP na léta 2012–2013. Očekává se rovněž vyhlášení dalších *Iniciativ společného programování* (JPIs), střednědobé hodnocení *Společných technologických iniciativ* (JTIs) a iniciativ podle článku 185 Smlouvy o fungování EU (ARTEMIS, ENIAC, AAL) a zahájení výzkumné spolupráce v rámci *Dunajské strategie*, např. formou ERA-Net. Důležitou oblastí je i pokračování realizace *Evropských inovačních partnerství* a formulace strategické inovační agendy (SIA) Evropského technologického a inovačního institutu (EIT).

Hlavní konference a akce maďarského předsednictví v oblasti výzkumu a vývoje jsou: *Seminář k střednědobému hodnocení 7. RP* (24.–25. února, Budapešť); *Konference Ženy ve vědě* (7.–8. března, Budapešť); *Konference k výzkumu mozku* (18.–19. března, Budapešť); *Otevřená & konkurenceschopná ekonomika* (7. dubna, Budapešť);

ICT – FET konference (4.–6. května, Budapešť); *Konference Internet budoucnosti & FIRE* (16.–19. května, Budapešť); *ICT den navrhovatelů* (19.–20. května, Budapešť); *EuroNanoForum* (30. května – 1. června, Budapešť); *REGINFRA + WIRE2* (7.–9. června, Debrecen);

Setkání Evropské rady pro výzkum (20.–22. června, Budapešť).

Informace o předsednictví Maďarska Radě EU naleznete na www.eu2011.hu či na <http://cordis.europa.eu/hungary/presidency2011>.

MARTIN KAŠPÁREK,
CZELO – Česká styčná kancelář pro VaV, Brusel,
Technologické centrum AV ČR

**V čele
maďarského
předsednictví
v oblasti
výzkumu
a vývoje
stojí Zoltán
Cséfalvay.**

VĚDA V ČECHÁCH PO 20 LETECH

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETTIN

Cenná svědectví o polistopadovém vývoji české vědy v podání šesti významných přírodovědců v akademických funkcích: někdejších předsedů Akademie věd ČR a děkanů Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, shrnul geobotanik a popularizátor vědy prof. Pavel Kovář do knížky rozhovorů Věda v Čechách po 20 letech (ve spirále, nebo na kruháci?). Zpovídání osobnosti publikaci představily 21. ledna 2011 v Literární kavárně knihkupectví Academia na Václavském náměstí v Praze.

Autor Pavel Kovář na snímku spolu s Vladimírem Kořínkem, bývalým děkanem PřF UK, a Danielem Kroupou, který ke knize připsal úvodní slovo.

Současná česká věda ve své oborové pestrosti a metodologické spletitosti zaujímá ve společenském kontextu pozici plnou paradoxů a zvrátů. Není snadné jí porozumět. Pokusily se o to významné osobnosti české vědy, jež působily ve vysokých akademických funkcích. Všichni, které Pavel Kovář zpovídal, jsou přírodovědci, byť každý z jiného oboru: tři z nich po roce 1989 zastávali funkci děkana Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze – prof. Vladimír Kořínek (1990–1991), prof. Petr Čepek (1991–1997), prof. Karel Štulík (1997–2003), tři stáli ve vedení Akademie věd ČR – prof. Rudolf Zahradník (1993–2001), prof. Helena Illnerová (2001–2005) a prof. Václav Pačes (2005–2009).

Úvodní slovo ke knize napsal politik, filozof a vysokoškolský pedagog Daniel Kroupa. Analyzuje v něm

vývoj české vědy v posledních dvaceti letech, táže se, čím nám vlastně věda je, jak se chápání tohoto pojmu vyvíjelo a jak se proměňovalo její postavení ve společnosti: „Vědění o vědě k vědě neodmyslitelně patří. Jak jinak se o ní dozvědět, nežli nasloucháním lidí, kteří jí zasvětili své životy? Ty, kdož se o vědu zajímají, mohou rozhovory zaujmout také proto, že v nich hovoří lidé, kteří jsou o české vědě schopni říci něco hlubšího než jen to, co se dozvídáme z médií.“

Zpovídání badatelé sledují časové období po roce 1989, kdy měla česká věda šanci začlenit se do světových struktur. Podle slov autora knihy ale stáli před úkolem, jaký měl baron Prášil, když chtěl sebe i s koněm vytáhnout z bažiny za vlasy. „Přestal nám sice hrozit diktát komunistického režimu, avšak nový diktát byrokracie se již rodí. V českých poměrech slouží jako opěrná nožka, což se projevuje i v aktuálním účelovém hodnocení české vědy a vzdělanosti. Jsme v nebezpečí, že se z toho *kruháče*, který má knížka v podtitulu, nevymotáme jinak, nežli změnou směru, a návratem možná i nazpět, až někam, kde jsme vůbec nechtěli být. Předkládané rozhovory jsou proto i varováním před některými líbivými pojmy, jako jsou excelence či špičkovost, za nimiž se může skrývat tlak zájmových skupin,“ uvedl při křtu Pavel Kovář.

Pro podtitul „*ve spirále, nebo na kruháci?*“ se autor inspiroval v článku dr. Jiřího Grygara *Česká věda po 20 letech na kruhovém objezdu* (Živa 1/2010). „Grygarův přírůstek je natolik výstižný, že jsem nevymyslel lepší pojmenování své knížky než takové, v němž se dají rozeznat ozvuky jeho článku: *kruháč* je postaven proti přirozenému vývoji vědeckého poznání ve *spirále*,“ zmiňuje Pavel Kovář v jejím doslovu.

Optimistický pohled do diskuse o současném stavu české vědy vnesl Vladimír Kořínek konstatováním, že každé období ve vědě je důležité a situace na Přírodovědecké fakultě UK je nejlepší, jakou jsme mohli od padesátých let zažít: „Akademii jsme mnohdy záviděli např. přístrojové vybavení. Dnes ale nemáme co komu závidět, jak z hlediska vybavení tak i rekonstrukcí budov.“

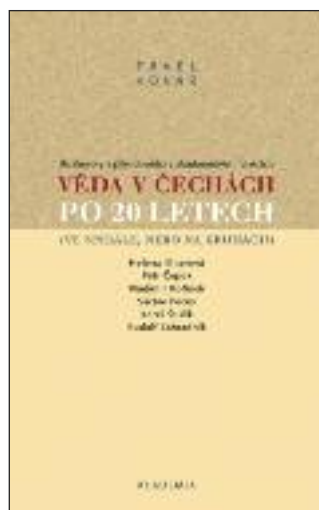
O prvotních obavách, zdali se Pavlu Kovářovi podaří zpovídáním připravit různorodé otázky, se zmínila Helena Illnerová. „Ze současného vývoje mám obavy, neboť si nejsem jistá, zdali se do funkcí rektorů a jiných vedoucích míst dosazují osobnosti a přirozené autority, nebo se při výběru prosazují spíše manažeři.“

Geobotanik prof. Pavel Kovář působil v letech 1975–1989 jako vědecký pracovník Ústavu krajinné ekologie AV ČR a Botanického ústavu AV ČR, od roku 1990 přednáší na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. V roce 2000 se zde stal vedoucím katedry botaniky a dvě funkční období (2003–2009) byl děkanem PŘF UK. V rámci projektů a zahraničních pobytů působil např. ve Velké Británii, Dánsku, Egyptě, Alžírě a Ekvádoru. Za Českou republiku koordinoval projekt BIOHAB v rámci 5. RP EU (2003–2005). Publikoval přes 150 vědeckých studií a mnoho popularizačních prací. Po roce 1989 působil v poradních grémiích ministerstev životního prostředí, byl místopředsedou Národního komitétu programu Člověk a biosféra (MAB – UNESCO, 1995–2003). Spolužakládá Klub spisovatelů nestraníků (K'89) a je členem Obce spisovatelů. Od roku 2004 je prezidentem filmového festivalu *Ekofilm*, který organizuje Ministerstvo životního prostředí ČR. V letech 1997–2008 předsedal redakční radě časopisu *Živa*, pro který při-

pravil s osobnostmi české i světové vědy *Rozhovory se Živou*. Je autorem mnoha knih, např. *Geobotanika – ekologická botanika*, *Ekosystémová a krajinná ekologie* a také vydal knížky poezie a prózy, např. *Mouchy v síťovce*, *Dvakrát posunuté jaro*, *Klíč k rovnováze*. Před třemi lety obdržel čestnou medaili Vojtěcha Náprstka za popularizaci vědy. ■

LUDEK SVOBODA

Snímky zachycují čtyři osobnosti, které stanuly v čele Akademie věd ČR. Nahoře Helena Illnerová a Jiří Drahoš (vlevo ředitel Nakladatelství Academia Jiří Padevět), dole Rudolf Zahradník a Václav Pačes v diskusi s Danielem Kroupou.

Vysoká škola finanční a správní, Akademie věd ČR a Masarykova univerzita pořádají **10. března 2011** v Kongresovém centru VŠFS 3. ročník mezinárodní vědecké konference **Vzdělanostní společnost (Věda a vzdělání ve 21. století).**

Informace o programu naleznete na www.vsfs.cz/vzdelanostnispolecnost.

V případě zájmu o účast na konferenci kontaktuje dr. Irenu Fozikošovou na irena.fozikosova@vsfs.cz.

Obhajoba disertační práce Ing. Jaroslava A. Hubáčka, CSc.,
Gen pro apolipoprotein A5 a kardiovaskulární onemocnění
se koná **22. února 2011** ve 14:00 hodin před komisí *Genetika a genomika*
v Ústavu molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

KAREL JAROMÍR ERBEN JA

Slovanský a Etnologický ústav AV ČR vydaly společnou publikaci *Slovanské bájesloví – Karel Jaromír Erben, která je výsledkem grantového projektu *Slovanské bájesloví K. J. Erbena* (č. 404/07/0646, GA ČR) řešeného v letech 2007–2009. Podnět k vydání Erbenových mytologických prací dala Věnceslava Bechyňová (1920–2000), která již na přelomu osmdesátých a devadesátých let 20. století připravovala edici jeho rukopisného mytologického slovníku.*

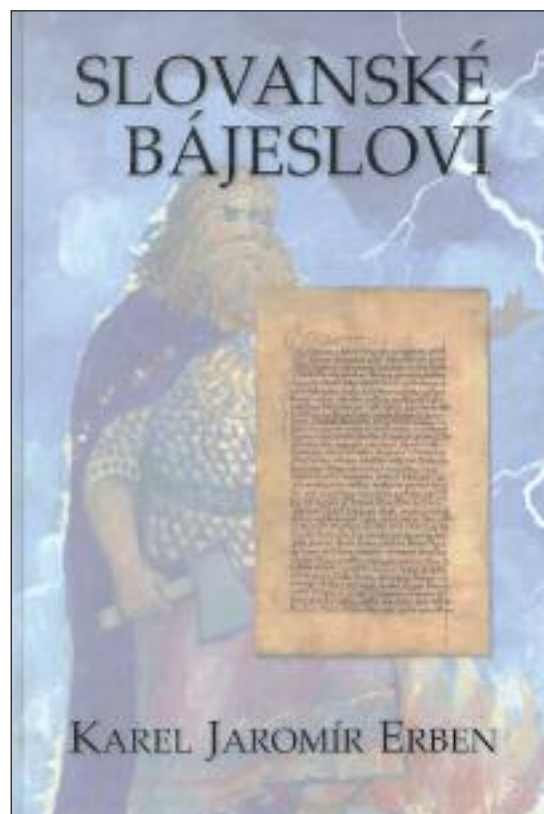
Karel Jaromír Erben (1811–1870), občanským povoláním archivář a historik, se proslavil jako etnograf, sběratel ústní lidové slovesnosti a zejména jako český národní básník. Jeho balady a pohádky patří díky vytříbenému básnickému jazyku a nevšednímu uměleckému zpracování k vrcholným slovesným výkonům českého romantismu. Tvorbu básníka však vždy zásadním způsobem inspiroval a komplementárně vyvažoval pilný mytolog a znalec související dobové odborné literatury. Lze si jen těžko představit, že bez Erbenových mytologických studií by díla jako *Kytice* (1853), *Prostonárodní české písně a říkadla* (1864) nebo *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských* (1869) měla takovou podobu, jakou jim autor nakonec vtiskl.

V minulosti se Erbenovu životu a dílu věnoval Antonín Grund (1904–1952), jenž mj. připravil k vydání první tři části pětisvazkové edice *Dílo Karla Jaromíra Erbena* (1938–1940), dále Jiří Horák (1884–1975) a Julius Heidenreich-Dolanský (1903–1975); ti vydali zbývající svazky.

Erbenovo mytologické dílo badatelé doposud komplexně nezpracovali a ani je souborně nevydali. Autoři nové edice Erbenovým *Slovanským bájeslovím*, které se kromě slovanského prostředí dotýká rovněž mytologie litevské a germánské, vědomě navazují na Grundovu předválečnou iniciativu.

Erbenovým textům v knize předcházejí tři úvodní studie: Věnceslavy Bechyňové – *Slovanské bájesloví K. J. Erbena*, Marcela Černého – *Karel Jaromír Erben jako badatel v oblasti slovanského bájesloví (Několik poznámek k bezmála 140 let odpočívajícímu erbenovskému projektu)* a Petra Kalety – *Slovanské bájeslovné bádání od přelomu 19. a 20. století*.

Erbenovo mytologické bádání spadá do doby, kdy v českém vědeckém prostředí převažovala důvěra v literární mystifikace (*Rukopis královédvorský, Rukopis zelenohorský*) a v padělané české

glosy. Jeho nemalou pozornost vzbuzovaly zvláště vpisky týkající se mytických bytostí a božstev – v latinském slovníku *Mater verborum* –, které pokládal za významné prameny o životě starých Slovanů, tedy i jejich bájesloví a náboženství.

K. J. Erben vycházel ve svých mytologických státech především z díla německého romantického filologa a folkloristy Jakoba Grimma (1785–1863). Jeho přílišná a až nekritická důvěra v Grimmovy práce se ovšem negativně projevila zejména v jazykovědných, dnes již překonaných výkladech (zvláště etymologických), o něž se v mytologických úvahách opíral. Grimmova mytologická škola, k níž patřili

Publikaci *Slovanské bájesloví – Karel Jaromír Erben* připravili Věnceslava Bechyňová, Marcel Černý, Petr Kaleta (edd.). Vydaly ji Etnologický ústav AV ČR, a Slovanský ústav AV ČR, v Praze v roce 2009.

KO SLOVANSKÝ MYTOLOG

např. Pavel Josef Šafařík (1795–1861), Erbenův současník a zároveň polemický protivník Ignác Jan Hanuš (1812–1869) nebo Primus Sobotka (1841–1925), dodávala mytickým představám folklorních textů platnost dokumentu odrážejícího světonázor našich pohanských předků. I přes tento nedostatek mají Erbenovy mytologické práce nepopíratelnou historickou hodnotu, neboť nezapřou svědomitého sběratele folkloristického materiálu, jenž si získal zásluhy jako významný český průkopník Grimmova směru ve srovnávacím pohádkoslovném studiu.

Vlastní edici tvoří poprvé souhrnně vycházející Erbenova bájeslovná a folkloristická hesla z Riegrova *Slovníku naučného I–IX* (1860–1872). V části *Studie o slovanském bájesloví* je otištěno pět autorových studií (*Vídy čili sudice*, 1847; *Obětování zemi*, 1848; *Jména měsíců slovanská vůbec a česká zvláště*, 1849; *O dvojici a trojici v bájesloví slovanském*, 1857; *Báje slovanská o stvoření světa*, 1866), které (kromě studie o slovanských jménech měsíců) publikoval již Antonín Grund ve 2. svazku *Díla K. J. Erbena – Próza a divadlo* (1939). Editoři tuto část a slovníková hesla nově upravili a okomentovali. Závěrečný oddíl Erbenova mytologického díla tvoří z rukopisu poprvé vydávaný *Abecední slovník slovanského bájesloví*, na němž K. J. Erben pracoval od poloviny šedesátých let 19. století až do své smrti. Rukopis slovníku byl doposud ve svém celku badatelům obtížně přístupný, protože byl v minulos-

ti z neznámých důvodů rozdělen: jeho první část se nachází v Knihovně Národního muzea, část druhá je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

Česká bohemistika a slavistika splnila vydáním *Slovanského bájesloví* jeden z důležitých úkolů, který spočíval v souhrnném zpřístupňování Erbenova rozsáhlého díla. Kromě standardní výbavy vědecky komentovaných edic (anglické a ruské resumé, dva rozsáhlé rejstříky – vedle jmenného též ukazatel mytologických a náboženských pojmů) obsahuje publikace dvacet originálních barevných ilustrací pražské malířky Evy Kramarzové a dvacet dalších černobílých obrazových příloh.

Všechny do jednoho svazku poprvé seřazené Erbenovy mytologické texty (bájeslovná hesla, stati a slovník) ukazují část díla našeho národního klasika v doposud badatelsky spíše opomíjeném kontextu. Mohou se proto stát poměrně atraktivním studijním materiálem pro folkloristy, historiky literatury i široce orientované slavisty. Publikace ovšem směřuje také k laické veřejnosti, neboť může obohatit každého zájemce o Erbenovy méně známé výzkumy v oblasti slovanské mytologie, jež jsou bytostně spjatý s jeho básnickou i sběratelskou tvorbou. ■

HELENA ULBRECHTOVÁ,
Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.

Nadační fond Karla Janáčka na podporu vědy a výzkumu
vyhlašuje **1. kolo grantového řízení**.

Podporu získají projekty týkající se vědy a výzkumu
v oblasti matematiky, ekonomie a medicíny.

Účelem nadačního fondu je podporovat projekty
převážně základního vědeckého výzkumu.

Fond cílí na mladé vědecké pracovníky působící v České republice
a úspěšné české vědce, kteří se rozhodnou pro návrat ze zahraničí.

Uzávěrka přihlášek 1. kola je **30. března 2011**.

Podrobné informace k požadavkům o grant naleznete na www.nfkj.cz.

TOPIC OF THE MONTH**Research assessment Computer Sciences in Netherlands**

Featured in this issue is an article by Jiří Wiedermann, the director of the Institute of Computer Science of the ASCR, on periodical research assessment in the field of Computer Sciences in the Netherlands from 2002–2008. All publicly funded research in the Netherlands is evaluated once every six years. The evaluation system aims at three objectives regarding research and research management: improvement of the quality of research through an assessment carried out in accord with international standards of quality and relevance; improvement of research management and leadership; seeking higher levels of accountability by research organizations and funding organizations, government and the society at large.

FOREIGN AFFAIRS**How the situation in science after 2013 is shaped now**

The views on this topic are presented in an interview with Vladimír Nekvasil, who is the president of the Council for Support of ASCR Participation in European Integration of Research and Development. At the Institute of Physics of the ASCR, he was Chairman of the Scientific Council (1994 and 1996), Attestation Commission (1994–1997) and the Commission for the Redress of Grievances. Since 1993, he has been a member of the Academy Assembly. He is also a chairman of the Advocacy Commission of ASCR for the doctoral thesis Doctor of Science (DSc.) in the physics of condensed systems.

POPULARIZATION**Chemistry women networking together**

The International Year of Chemistry 2011 attracted chemistry women worldwide for a breakfast meeting on January 18, 2011. In addition to networking, the aim was to commemorate the fundamental role Marie Curie attained in chemistry on the 100th anniversary of her being awarded the Nobel Prize for Chemistry in 1911. The event was held in various centers worldwide including Prague.

SCIENCE AND RESEARCH**Centre of Excellence, ARCCHIP**

Also in this issue is an article on another centre of excellence to receive the support of the European Commission with a grant.

It is the Institute of Theoretical and Applied Mechanics of the ASCR where civil engineering and architecture are the main fields of application for research results. This tradition is more than 80 years old. Increased attention has been paid to safeguard the established heritage and its integration into the life of contemporary society. The complexity of problems of cultural heritage calls for a modern interdisciplinary approach and this was inaugurated in a systematic way in 1995 by founding a new department at the Institute – the Associated Centre for Historic Structures and Sites. The process has continued and now involves scientists from other research institutes and universities working at two research units – one in Prague and the other at the World Heritage City of Telč.

NEW PROJECTS**Project OVERMODE – Origins of the Vernacular Mode**

Pavλίna Rychterová of the ASCR's Institute of Philosophy has recently received the prestigious ERC Starting Grant for her project "Origins of the Vernacular Mode." The main focus of the project will be comparing mediaeval texts written in three languages, Latin, Czech and German. The expected benefit of the project is to evaluate knowledge concerning the origin and formation of national and language cultural identities in Central Europe.

FROM BRUSSELS**Hungary's EU Presidency**

The Hungarian Government assumed the six-month presidency of the European Union on January 1, 2011. Spain, Belgium and Hungary have agreed on a joint 18-month EU presidencies programme, also beginning in January 2010. These countries are the first to work under the rules of the *Lisbon Treaty* and will thus be responsible to define a working method to ensure a smooth transition without impeding the treaty's political progress. The Hungarian Presidency of the EU is building its political agenda around the human factor, focusing on four main topics: growth and employment for preserving the European social model; an economically stronger Europe; a citizen-friendly Union; and a policy of enlargement and neighborhood.

May 24–26, 2011 will take place in the Prague National Technical Museum the international conference

SCHOLARS IN EXILE AND DICTATORSHIPS OF THE 20TH CENTURY

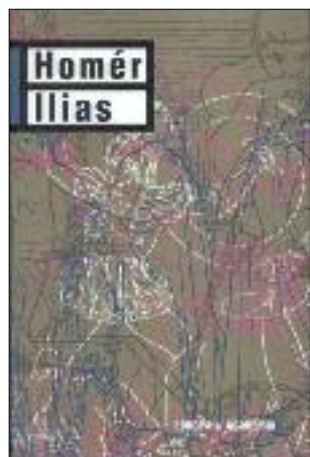
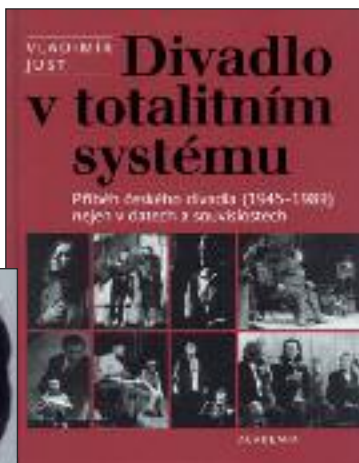
organized by the Centre for the History of Sciences and Humanities, Institute for Contemporary History of the ASCR

in cooperation with the National Technical Museum in Prague

and the Masaryk Institute and Archives of the Academy of Sciences of the Czech Republic.

Applications can be sent before **March 15, 2011** to the contact address nytrovaz@vcdv.cas.cz.

NOVÉ KNIHY

ILIAS

Po mnohých peripetiích úspěšně vychází první vydání překladu Vladimíra Šrámka, který vytvořil již v době okupace. Šrámek na rozdíl od dřívějších překladatelů použil místo hexametru volný verš, resp. hexametr rozvolnil, a tím umocnil dramatickост eposu.

Homér, edice Europa, Academia, Praha 2010. Vydání 1.

CLAUS SCHENK VON STAUFFENBERG

Životopis

Petr Hoffmann považovaný za největšího znalce dějin německého vojenského odporu proti nacionálnímu socialismu za Třetí říše rozvíjí příběh hraběte Clause von Stauffenberga, šlechtice, důstojníka a pachatele atentátu na Vůdce. Podává podrobný obraz vývoje a proměny duše jedince, propojený s dějinami Německa a Evropy první poloviny 20. století.

Hoffmann, P., edice Historie, Academia, Praha 2010. Vydání 1.

AKADEMICKÉ DUETY:

o profesním a soukromém životě ve vědě

Rozhovory s akademickými páry představují patnáct jedinečných duetů, v nichž se obdobe jako dva hlasy v hudební skladbě kombinují dvě životní dráhy partnerů, kteří se věnují vědě nebo učí na vysoké škole. V knize nalezneme např. rozhovor s Helenou a Michalem Illnerovými, Magdalenou a Václavem Pačesovými nebo Evou a Josefem Sykovými.

Vohlídalová, M. (ed.), Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2010. Vydání 1.

DIVADLO V TOTALITNÍM SYSTÉMU

Příběh českého divadla (1945–1989) nejen v datech a souvislostech

Publikace teatrologa Vladimíra Justa je přepracovanou a doplněnou prací, jež má nahradit úspěšnou publikaci *Česká divadelní kultura v datech a souvislostech 1945–1989*, která vyšla v roce 1995. Vývoj českého divadla představuje ve čtyřech kapitolách zabývajících se vztahem divadla a revoluce, divadla a stalinismu, divadla a uvolnění ve „velkých šedesátých“ a divadla a „normalizace“.

Just, V., Academia, Praha 2010. Vydání 1.

EVROPA V RODINĚ

Kniha Marie Czapkové, hraběnky pocházející z jednoho z nejbohatších rodů usazených na někdejší polsko-litevském území, je v první řadě hledáním minulosti útlého dětství mladé dívky a skrze něj i hledáním minulosti její rodiny. Přestože je poskládána z útržků a netvoří souvislý celek, poskytuje mozaiku rodinné historie na pozadí evropských dějin od napoleonských válek až k událostem první poloviny 20. století.

Czapka, M., edice Paměť, Academia, Praha 2010. Vydání 1.

NEJPRODÁVANĚJŠÍ KNIHY V KNIHKUPECTVÍ ACADEMIA V LEDNU 2011

1. Klíma, I. – *Moje šílené století II.* (dotisk)
2. Hilský, M. – *Shakespeare a jeviště svět* (s podporou nadace The Kellner Family Foundation, British Council, Daniela Bartka a Evžena Harta)
3. Štěpánková, J. – *Květena České republiky 8* (s podporou AV ČR)
4. Zakaria, F. – *Postamerický svět*
5. Spengler, O. – *Zánik Západu – Obrysy morfologie světových dějin*

Tituly ostatních nakladatelů:

1. Kleczek, J. – *Život se Sluncem a ve vesmíru*, Paseka
2. Deleuze, G., Guattari, F. – *Tisíc plošin*, Herrmann & synové
3. Vacková, B., Ferenčuhová, S., Galčanová, L. (eds.) – *Československé město včera a dnes: každodennost – reprezentace – výzkum*, Pavel Mervart
4. Jehlička, L. – *Křik Koruny svatováclavské*, Torst
5. *Královský sňatek* – Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský 1310, průvodce výstavou, Gallery

Knihkupcův tip:

- Mišková, A., Franc, M., Kostlán, A. (eds.) – *Bohemia docta*, Academia (s podporou AV ČR)

ŠÁRKA HOLÁ,
vedoucí knihkupectví Academia,
Václavské náměstí 34, Praha 1

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN